

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
مرکز دراسات الشرق الأوسط
Center for Middle Eastern Studies

DOSYA 4
OCAK 2025

2024 YILINDA ORTADOĞU VE 2025'TEN BEKLENTİLER

DOSYA 4
OCAK 2025

2024 YILINDA ORTADOĞU VE 2025'TEN BEKLENTİLER

İÇİNDEKİLER

Gökhan Ereli

3 KÖRFEZ'DE BÖLGESEL ASKERİ GERGİNLİKLER VE EKONOMİK ÇEŞİTLENDİRMEDE İSTİKRAR ARAYIŞI

Kenan Aslanlı

7 KALKINMA YOLU PROJESİ: 2024'TE YAŞANAN GELİŞMELER VE 2025'TEN BEKLENTİLER

Kaan Devocioğlu

11 TÜRKİYE'NİN 2024 YILINDA KIZILDENİZ POLİTİKASI: MISIR'LA NORMALLEŞME, SUDAN İÇ SAVAŞI VE ANKARA SÜRECİ

Oytun Orhan

15 SURİYE'DE GÜVENLİK ALANINDA 2025 YILINDAN BEKLENTİLER

Ramazan Erdağ

21 KÖRFEZ ÜLKELERİ: NORMALLEŞME, ÇATIŞMA YAKLAŞIMLARI VE 2025 BEKLENTİLERİ

25 Feyzullah Tuna Aygün

BAĞDAT-ERBİL İLİŞKİLERİ: 2024'TEN 2025'E TRENDLER

Salih Kaya

29 TÜRKİYE'NİN 2024 YILINDAKİ MAĞRİP POLİTİKASI: FIRSATLAR VE SINAMALAR

Cengiz Tomar

37 2025'TE SURİYE'DE BEKLENENLER: SİYASET, EKONOMİ VE DİPLOMASİ

KÖRFEZ'DE BÖLGESEL ASKERÎ GERGİNLİKLER VE EKONOMİK ÇEŞİTLENDİRMEDE İSTİKRAR ARAYIŞI

Gökhan Erel

ORSAM Körfez Çalışmaları Koordinatörü

Körfez ekonomi politijinde temel mesele; hidrokarbon kaynaklarına dayalı ekonomilere sahip Körfez ülkelerinin ekonomik yapılarını çeşitlendirmeleridir. Kaynakların çeşitlendirilmesine yönelik çabalar bu ülkelerin modern anlamda kuruluş tarihine kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Bu çerçevede 2010'lu yıllardan itibaren Körfez ülkeleri bu çeşitlendirme programlarını "Vizyon" projeleri ile kurumsallaştırmışlardır. Suudi Arabistan'da "Vizyon 2030"; Birleşik Arap Emirlikleri'nde (BAE) "Vizyon 2021", "Vizyon 2030" ve "Vizyon 2071"; Katar'da ise "Vizyon 2030" başlıklı kalkınma planları, bu ülkelerin ekonomi politikalarının merkezinde

yer almaktadır. Fakat ekonomik çeşitlendirme programlarının istikrarını engelleyen iki kritik mesele, Körfez ülkelerinin hedefledikleri ölçüde çeşitlendirilmiş ekonomilere sahip olmalarını ve dolayısıyla rantiyer devlet modelinden tamamen kopmalarını zorlaştırmaktadır. Bu meselelerden ilki; çeşitlendirme programlarının temelde hidrokarbon kaynaklı gelirlere dayanması bir ikincisi ise bölge siyaseti ve uluslararası siyasetteki konjonktürel gerilimlerdir.

2024 yılı ele alındığında İsrail'in sert gücünü Gazze, Batı Şeria, Lübnan, Irak, Suriye, İran ve Yemen'de hukuksuz, orantısız ve te-

2024 yılı ele alındığında İsrail'in sert gücünü Gazze, Batı Şeria, Lübnan, Irak, Suriye, İran ve Yemen'de hukuksuz, orantısız ve temellendirilmiş şekilde kullanması, bölgesel istikrarsızlığın ve belirsizliğin en büyük kaynağı oldu.

mellendirilmiş şekilde kullanması, bölgesel istikrarsızlığın ve belirsizliğin en büyük kaynağı oldu. Dolayısıyla Körfez'de önümüzdeki yıl da en kritik ekonomi politik meselelerden birisi olarak ekonomik çeşitlendirmenin istikrarı karşımıza çıkacaktır.

SUUDİ ARABİSTAN

Suudi Arabistan'da Vizyon 2030 kapsamında turizm, teknoloji, yenilenebilir enerji, yapay zeka gibi inovatif sektörlerin canlandırılması için farklı ölçekteki projeler yürütülmeye devam etmektedir. Kamu Yatırım Fonu (PIF), yerel projelere yoğunlaşmak amacıyla yabancı yatırımlara ayrılan fonları üçte bir oranında azaltmayı hedefleyerek kalkınmaya odaklandığını göstermiştir. Fakat 2024'ün ortalarından itibaren Suudi Arabistan'ın özellikle NEOM gibi 500 milyar dolarlık bir maliyeti olması planlanan projelerinde yavaşlamalar görüldü. Projeye dair finansmanın tedariğinde yaşanan ciddi sıkıntılar, Suudi Arabistan içerisinden ve dışarıdan projenin yapıldığı bölgenin kültürel ve tarihi hassasiyetlerine uyulmadığı konusundaki rahatsızlıklar, projenin yavaşlamasına neden oldu. Bunun yanında IMEC projesine dâhil olan Suudi Arabistan gerek IMEC güzergâhında gerekse NEOM bölgesine son dere-

ce yakın bir coğrafyada İsrail ve Gazzeli gruplar arasındaki ciddi askerî istikrarsızlıklardan olumsuz etkilendiler.

Suudi Arabistan'ın Vizyon 2030 konusundaki planlarına devam etme istekliliği temelde BAE ve Katar ile girilmiş olan ekonomik rekabet ortamından kaynaklandı. Suudi Arabistan, önde gelen Körfez-Arap devleti olma yönündeki stratejisi hasebiyle bütün ekonomi politik meseleleri Katar ve BAE ile aynı zeminde değerlendirmiş ve buna uygun hareket etmişti. Krallığın NEOM gibi iddialı mega projeleri ve diğer küresel yatırım projeleri temelde Suudi Arabistan'a yatırımları artırmak ve krallığın siyasi/ekonomik/askerî nüfuzunu artırmak için kullanılan jeopolitik araçları temsil etmektedir.

BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ

BAE, finans, iş ve turizm sektörleri çerçevesinde bölgesel merkez olma stratejisini sürdürdüğü bir yılı geride bıraktı. 2024 yılında %3,7 olarak öngörülen GSYİH büyümesi, 2025 yılında da %3,8 olarak öngörülmektedir. Turizm, gayrimenkul, finansal hizmetler ve diğer petroldışı sektörlerin öncülük ettiği bu büyüme aslında Dubai örneği göz önünde bulundurulduğunda BAE'nin Körfez ülkelerinin

ekonomik çeşitlendirme çabalarına da liderlik ettiğini ortaya koymaktadır.

Dubai'de hidrokarbon kaynaklarının sonuna gelmiş olması ve bu çerçevede Dubai ekonomik modelinin, petrol dışı sektörleri güçlendirme politikalarının başarılı olmuş olması hem BAE'nin kendisine hem de diğer Körfez ülkelerine örnek olmaktadır. Öyle ki geçtiğimiz yıllardaki Riyad'ın uluslararası şirketlerin genel merkezlerini Suudi Arabistan'a taşımamaları hâlinde krallıktan kamu ihalesi alamayacakları kararı temelinde Dubai'yi hedef almaktaydı. Dolayısıyla BAE, ekonomik kaynaklarını çeşitlendirmeye devam ederken eğitim, teknoloji ve altyapı alanlarına yaptığı yatırımlarla bölgesel ve küresel rekabet gücünü artırmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda inovasyon ve sosyal gelişme temelli bir kalkınma hamlesi gerçekleştirmektedir.

KATAR

Katar'ın ise 2024 yılındaki ekonomi çeşitlendirme çabaları; ülkeyi sürdürülebilir, bilgi tabanlı bir ekonomiye dönüştürmeyi amaçlayan Katar Ulusal Vizyonu 2030 ile uyumlu olmaya devam etmiştir. 2022 FIFA Dünya Kupası'nın ardından Katar, turizm, finansal hizmetler, lojistik ve teknoloji gibi enerji dışı sektörlerle yatırım yapmak

için küresel profilini kullanmaya odaklanmıştır. Aynı zamanda, altyapı ve kentsel sürdürülebilirlik projelerine yatırım yaparken uluslararası etkinliklere ev sahipliği yapmaya da devam etti. Bunun yanında Katar'ın al-Kharshaah Güneş Enerjisi Santrali gibi yenilenebilir enerji girişimleri, karbon azaltımına odaklandı ve ülkeyi temiz enerjide lider olarak konumlandırmaya yardımcı oldu. Bütün bunlar aynı zamanda Katar'ın ekonomik çeşitlendirme çabalarının bir bölümünü temsil etti. Bu çabalar, Katar'ın ekonomik dayanıklılığını güvence altına alma ve hidrokarbonlara olan bağımlılığı azaltma politikalarını yansıtmaktadır. Bu çerçevede Katar Yatırım Otoritesi, fonları küresel yatırımlara yönlendirirken kilit sektörleri güçlendirmek için yurt içinde yeniden yatırımlar yaparak kritik roller üstlenmeye devam etti.

BÖLGESEL GERGİNLİKLER VE EKONOMİK ÇEŞİTLENDİRME

Körfez ülkelerinin gelecek vizyonları, ekonomik kalkınma projeleri ve dış politikalarının temeli, ülkelerin ekonomik olarak güvence altına alınıp güvenliğinin sağlanmasına dayanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Körfez ülkelerinin ekonomi politik gündemleri, Ortado-

Dubai'de hidrokarbon kaynaklarının sonuna gelmiş olması ve bu çerçevede Dubai ekonomik modelinin, petrol dışı sektörleri güçlendirme politikalarının başarılı olmuş olması hem BAE'nin kendisine hem de diğer Körfez ülkelerine örnek olmaktadır.

ğun'un askerî ve siyasi olarak artan belirsizliği, sert güç kullanmaya olan eğilimin artması gibi temel meseleler tarafından yavaşlatıldı. İsrail'in bölgede çok yüksek oranda artan askerî güç kullanma eğilimi ve bu sebepten dolayı Filistin, Lübnan, Irak, Suriye, İran, Yemen noktalarında askerî/siyasi süreçlerde belirsizliklerin artması, 2024 Aralık'ta Suriye'de Esad rejiminin devrilmesi gibi faktörler, Körfez ülkelerinin ekonomi politik gündemlerine ket vurdu.

Sadece bölgesel gerginlikler olmaları hasebiyle değil Körfez ülkelerinin coğrafi olarak doğrudan sınırlarındaki gelişmeler olması hasebiyle 2024'teki askerî çatışmalar, Körfez ülkelerinin hidrokarbon altyapılarına ve ticaret yollarına, denizlerdeki seyrüsefer güvenliğine yönelik riskleri artırmış ve politika önceliklerinin yeniden belirlenmesini beraberinde getirmiştir. Benzer şekilde devlet dışı aktörlerin yükselişi gibi unsurlar, Esad rejiminin düşüşü sonrası Körfez ülkelerinin ideoloji yahut pragmatizm arasındaki ikilemleri, Körfez ülkelerinin ekonomi politik mese-

lelere daha fazla zaman ayırmasını engelleyen gelişmeler olmuştur.

Bu güvenlik meseleleri ile ilgili zorluklar, Körfez ülkelerinin mali konulardaki tasarruflarını yeniden gözden geçirmeye zorlamıştır. Çatışmaların doğrudan Körfez bölgesine sıçrama tehdidi, savunma harcamalarının artmasına ve ekonomik çeşitlendirme projeleri için finansal kaynakların kısıtlanmasına yol açmıştır. Suudi Arabistan, BAE ve Katar gibi Körfez'in temel yüksek yoğunluklu dış politika izleyen aktörleri, kritik altyapılarını koruma yeteneklerini ekonomi politik projeleri üzerinde konumlandırıp önceliklendirdi. Bu gerçeklik, güvenlik ve askerî yetenek içeren bir plana sahip olmanın petrol gelirine dayanmaksızın askerî tehditlere açık bir şekilde çeşitlendirilmiş ekonomiye sahip olmaktan daha iyi olduğunu gösterdi. Dolayısıyla Körfez'in bölgesel güvenliği, ulusal güvenliği ve rejim güvenliğini sağlamaya odaklanması ile birlikte acil askerî ihtiyaçlar ile ekonomik dönüşüm arayışı arasındaki zorlu denge de vurgulanmış oldu. ■

KALKINMA YOLU PROJESİ: 2024'TE YAŞANAN GELİŞMELER VE 2025'TEN BEKLENTİLER

Kenan Aslanlı

Dr., AYBÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

Kalkınma Yolu Projesi, Irak ekonomisi için yeni gelir kaynakları oluşturulması, farklı ekonomik sektörlere kümülatif etkiler sağlayarak petrol sektörüne olan riskli bağımlılığın azaltılması ve ekonominin çeşitlendirilmesi açısından stratejik bir imkan sunmaktadır. Türkiye için ise Irak ile ekonomik ilişkilerin niteliğinin artırılması, Körfez bölgesi ülkeleri ile ekonomik ilişkilerin derinleştirilmesi, bölgesel bağlantısallık ağlarının güçlendirilmesi açısından fırsatlar oluşturmaktadır. Kalkınma Yolu Projesi, başarılı bir şekilde hayata geçirildiği takdirde her iki ülkenin ekonomik entegrasyonunun

sağlanması ve ikili ilişkilerin kurumsallaşması için örnek model sunabilir. Proje kapsamında 2024 yılında önemli gelişmeler kaydedilmiş olup, 2025 yılına yönelik beklentiler de bu çerçevede şekillenmektedir.

2024'TE YAŞANAN ÖNEMLİ GELİŞMELER

22 Nisan 2024 tarihinde, Kalkınma Yolu Projesi'nin gerçekleşmesi yönünde stratejik bir adım atılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Irak Başbakanı Muhammed Şiya es-Sudani himayesinde Irak, Türkiye, Katar ve Birleşik

22 Nisan 2024 tarihinde, Kalkınma Yolu Projesi'nin gerçekleşmesi yönünde stratejik bir adım atılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Irak Başbakanı Muhammed Şiya es-Sudani himayesinde Irak, Türkiye, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ulaştırma ve altyapı bakanları tarafından Kalkınma Yolu Projesi'nde iş birliğine dair mutabakat zaptı imzalandı.

Arap Emirlikleri (BAE) ulaştırma ve altyapı bakanları tarafından Kalkınma Yolu Projesi'nde iş birliğine dair mutabakat zaptı imzalandı. Ağustos 2024'te ise "Kalkınma Yolu Projesi 1. Bakanlar Konseyi Toplantısı" İstanbul'da yapıldı. Toplantıya, Türkiye ve Irak ulaştırma bakanları doğrudan, Katar ve BAE'nin ulaştırma ve altyapı bakanları ise online olarak katıldı. 2024 yılı boyunca 4 paydaş ülkenin ilgili kurumlarının ve bürokratlarının yapılan görüşmelerde ağırlıklı olarak Kalkınma Yolu Projesi finansmanı, Irak'ta yapılacak altyapı çalışmalarının planlanması ve projenin etkili yönetilmesi modelini tartıştığını söylemek mümkündür.

2024 yılında Kalkınma Yolu kapsamında Irak topraklarında kurulacak demir yolu ağının zemin etüt çalışmaları yapıldı. Fav Büyük Limanı'nın işletmesi için Körfez ülkelerinin önemli şirketleri dâhil yabancı şirketlerle de görüşüldü. 2024 yılının Kasım ayında Başbakan Sudani'nin katılımıyla Basra Körfezi'nin Khor Abdullah burnu girişinde inşa edilen ve Kalkınma Yolu'nun başlangıç noktası olarak nitelendirilen Fav Büyük Limanı projesinde Güney Koreli yüklenici firma Daewoo tarafından yapımı tamamlanan 5 rıhtım ve iskelenin teslim töreni yapıldı. Kalkınma Yolu'nun önemli bileşeni olmakla birlikte

Irak'ın bölgesel ölçekte liman ihtiyacını karşılayacak olan Fav Limanı'nda altyapı çalışmalarının (konteyner rıhtımı, bağlantı yolları, batırma tüneli) 2024 yılında daha da hız kazandığını söyleyebiliriz.

2025'TEN BEKLENTİLER VE RİSKLER

Kalkınma Yolu Projesi için ortaya çıkabilecek siyasi risklerin başında 2025 yılında yapılacak parlamento seçimlerinin sonucunda ortaya çıkabilecek tablonun 2021-2022 yıllarında olduğu gibi siyasi krizle sonuçlanıp sonuçlanmayacağı yer almaktadır. Ayrıca Irak Başbakanı Muhammed Şiya es-Sudani'nin görevine ikinci dönemde devam edip etmeyeceği de ayrı bir risktir. Irak tarafında çeşitli aktörler Kalkınma Yolu Projesi'nin bu ülkede siyasi partilerin ve grupların üstünde ulusal kalkınma önceliğine ve "hükümetin değil devletin projesi"ne dönüştüğünü sıklıkla dile getirmektedirler. Ancak Başbakan Sudani'nin bu projeyi ciddi anlamda sahiplenmesi ve görev süresi boyunca özellikle Fav Büyük Limanı başta olmak üzere projenin alt bileşenlerine yönelik sahada kaydedilen önemli gelişmeler ve ilerlemeler, aynı yönetimin devam etmesini, projenin hızlı bir şekilde yürütülmesi ve geçmişte ol-

duğu gibi kesintiler yaşanmaması açısından daha uygun bir seçenek hâline getirmektedir. Eğer Başbakan Sudani görevine devam etmezse yeni durum, Kalkınma Yolu Projesi'nin tüm aktörler tarafından sahiplenme düzeyi ve bu meselenin hakikaten partiler üstü bir meseleye dönüşmesi konusunda bir test olacaktır.

Kalkınma Yolu Projesi için 2025 yılında ortaya çıkabilecek güvenlik risklerinin en önemlisi Suriye'de yaşanan sürecin Irak'a olası etkisi ile ilgili olabilir. Kasım-Aralık 2024 döneminde Suriye'den ayrılmak zorunda kalan çeşitli paramiliter grupların, İran ve diğer bölge ülkeleri ile bazı küresel aktörlerin etkisiyle Irak'ı istikrarsızlaştırma çabaları, önemli risk unsuru olarak değerlendirilebilir. Irak'ı yeniden çatışma ve kaos ortamına sürüklemek için iç ve dış aktörler tarafından çaba sarf edilebilir. Bu çabalar Irak devletinin ülkenin ulusal çıkarlarını, farklı siyasi grupların ve dış aktörlerin etki ajanlarının çıkarlarının üzerinde tutarak alacağı rasyonel ve kararlı politikalarla bertaraf edilebilir. Suriye'de kalıcı siyasi ve idari istikrara kavuşmak için Türkiye'nin özverili gayretlerinin Irak tarafından desteklenmesi 2025 yılında da stratejik öneme sahip olan etken olacaktır. Bölge ülkelerinin siyasi etki ajanları ve vekil güç-

ler üzerinden Kalkınma Yolu Projesi'nin altyapı bileşenlerine yönelik siyasi engellemeler ve sabotaj saldırıları yapabileceği riski her zaman göz önünde tutulmalıdır.

Kalkınma Yolu Projesi için 2025 yılında ortaya çıkabilecek jeoekonomik riskler ABD'nin İran'a yönelik yaptırımları ve baskı politikasının Körfez'de yeni jeopolitik tehditler oluşturması ve bunun Irak ekonomisine olumsuz yansımaları ile ilişkili olabilir. İran ve Irak arasında yıllık 10 milyar dolar civarında ticaret hacmi söz konusudur. Irak, doğal gaz ve elektrik ithalatında İran'a bağımlı durumdadır. Dolayısıyla İran'a yönelik hamleler Irak ekonomisine de olumsuz etki edebilir. Ama bir diğer taraftan İran'a uygulanacak yeni yaptırımlar eğer bu yaptırımların bölgesel bir krize yol açacak şekilde ülke içindeki kritik tesislere yönelik askerî saldırılarla desteklenmemesi durumunda İranlı ekonomik aktörler ticaret ve yatırım anlamında Irak piyasasına daha fazla yönelmesine olanak tanıyabilir.

Kalkınma Yolu Projesi için 2025 yılında ortaya çıkabilecek ekonomik riskler projenin bütçe kaynakları, finansmanı ve petrol gelirleri konusunda olabilir. Irak, dünya genelinde ekonomisi petrol gelirlerine ve petrol ihracatına en bağımlı

2025 yılında Irak'ta petrol fiyatlarının varil başına 70-90 dolar bandında seyretmesi ve ihracatta bir düşüş yaşanmaması durumunda, yatırım harcamaları da dâhil olmak üzere mali yükümlülüklerin yerine getirilmesinde bir kriz yaşanması olası görünmemektedir.

lkeler arasında yer almaktadır. Dünya Bankası verilerine göre 2010-2020 yıllarında, Irak ekonomisinde petrol gelirleri ihracatın yüzde 99'unu, merkez hükümet bütçesinin yüzde 85'ini ve Gayrisafı Yurt İçi Hasılanın (GSYH) yüzde 42'sini oluşturmuştur. Petrole olan bu aşırı bağımlılık, ülkenin makroekonomik durumunu ve mali-bütçe sistemini daha da kırılgan hâle getirmektedir. 2025 yılında dünyanın en büyük petrol ithalatçısı olan in'in ekonomik büyümesinin yavaşlaması nedeniyle küresel talebin zayıflamasının petrol fiyatlarının düşüşüne neden olacağı öngörülmektedir. Düşük petrol fiyatları, Irak bütçesinin gelirlerini azaltarak bütçe kaynaklarıyla finanse edilen Kalkınma Yolu gibi mega projelerin farklı altyapı bileşenlerinin yapımında gecikmelere yol açabilir. Ekonomisi büyük ölçüde petrole dayalı olan Irak'ta, petrol fiyatlarındaki düşüşü nedeniyle 2025 yılında bütçe sıkıntıları yaşanabileceği öngörülmektedir. Ama çeşitli jeopolitik/jeoekonomik süreçlerin etkisi ile petrol fiyatlarında 2025 yılında beklenen düşüşü gerçekleşmeyebilir. Körfez bölgesinde yaşanabilecek İran merkezli güvenlik süreçleri, Ortadoğu ve Batı Avrupa'da yaşanan çatışmalar, küresel düzeyde ABD-in "ticaret savaşları" 2025 yılında petrol fiyatları üzerinde etkili olabilecektir.

Kalkınma Yolu Projesi'nin ana finansman kaynağı olan Irak bütçesinde petrol fiyatları 2024 yılında 70 dolar olarak öngörülmüştür. Ama Irak'ın mali dengesi için gerekli olan petrol fiyatı (breakeven fiscal oil price), 2024 yılında yüksek kamu harcamaları nedeniyle

varil başına 90 dolar olmuştur. Mali denge noktası petrol fiyatı; gelirlerinin büyük kısmını petrolden elde eden ülkelerin, borç piyasalarına girmeden ve döviz rezervlerine başvurmadan planlanan kamu harcamalarını gelire dengelemek için ihtiyaç duyduğu petrol fiyatıdır. Petrol fiyatlarının bütçelenen seviyenin 1 dolar altına düşmesinin Irak bütçesinin yıllık gelirini 1,2 milyar dolar azaltabileceği yönünde hesaplamalar vardır. Gerçekçi bir yaklaşımla baktığımızda, 2025 yılında Irak'ta petrol fiyatlarının varil başına 70-90 dolar bandında seyretmesi ve ihracatta bir düşüşü yaşanmaması durumunda, yatırım harcamaları da dâhil olmak üzere mali yükümlülüklerin yerine getirilmesinde bir kriz yaşanması olası görünmemektedir. Ama bütçe ve mali sistemin petrol fiyatları kaynaklı krizi olamazsa bile harcamaların etkinliği ve verimliliği sorunu çözülmelidir. Aynı zamanda Kalkınma Yolu Projesi'nin finansman kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve sürdürülebilirliği, 2025 yılında öncelikli gündem maddelerinden biri olabilir. Ancak alternatif finansman kaynakları aranırken Irak ve Türkiye'nin Kalkınma Yolu Projesi'nin temel aktörleri olması gerçeğinden ve iki ülke arasındaki ilişkilerin stratejik hedefleri göz önünde bulundurulurken potansiyel alternatifler kapsamlı bir Şekilde değerlendirilmelidir. Türkiye ve Irak devletleri önümüzdeki süreçte Kalkınma Yolu Projesi'nin finansman modeli dâhil zgn proje yönetim mekanizmasını, ikili ekonomik ilişkilerin kurumsallaşmasına katkı verebilecek Şekilde geliştirebilirler. ■

TÜRKİYE'NİN 2024 YILINDA KIZILDENİZ POLİTİKASI: MISIR'LA NORMALLEŞME, SUDAN İÇ SAVAŞI VE ANKARA SÜRECİ

Kaan Devecioğlu

Dr., ORSAM, Kuzey Afrika Çalışmaları Koordinatörü

2

2024 yılı, Türkiye'nin Kızıldeniz havzasının Afrika yakasına yönelik politikasında yeni dengelerin ve iş birliği fırsatlarının şekillendiği bir yıl olmuştur. Türkiye; Mısır'la başlattığı normalleşme süreci, Sudan iç savaşına yönelik diplomatik girişimleri ve Somali-Etiyopya arasındaki Ankara Süreci kapsamındaki ara buluculuk çabalarıyla bölgedeki stratejik konumunu güçlendirmiştir. Mısır'la normalleşme, Kızıldeniz ve Doğu Akdeniz'in jeopolitik denklemlerinde Türkiye için yeni fırsatlar oluştururken Sudan'daki insani kriz ve bölgesel güvenlik sorunlarına yönelik proaktif yaklaşımlar, Türkiye'nin Afrika Boynuzu'nda etkin bir aktör olarak rol üst-

lenme kapasitesini konsolide etmiştir. Ayrıca Somali ile hidrokarbon arama ve askerî iş birliği temelinde gelişen ilişkiler, Türkiye'nin enerji güvenliği ve bölgesel kalkınma hedefleri doğrultusunda çok boyutlu bir dış politika stratejisi izlediğini ortaya koymaktadır. Bu gelişmeler Türkiye'nin Kızıldeniz politikasında geniş kapsamlı bir yeniden yapılanmayı ve uzun vadeli bir stratejik yaklaşımı temsil etmektedir.

TÜRKİYE-MISIR NORMALLEŞMESİ

2024 yılında Türkiye ve Mısır arasındaki normalleşme süreci, diplomatik ilişkilerin yeniden canlanması ve bölgesel denklemlerde

Türkiye ve Mısır arasındaki iş birliğinin sürdürülebilirliği için karşılıklı güvenin derinleşmesi ve bölgesel meselelerde tutarlılık sağlanması gereklidir. Türkiye ve Mısır'ın normalleşme sürecini stratejik bir ortaklık düzeyine taşıyabilmesi bölgedeki diğer aktörler üzerinde de dönüştürücü bir etki oluşturma potansiyeline sahiptir.

yeni iş birliği fırsatlarının ortaya çıkmasıyla şekillenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Mısır Cumhurbaşkanı Abdülfettah el-Sisi arasındaki karşılıklı temaslar, geçmiş yıllardaki gerginliklerin yerini ortak çıkarların önceliklendirildiği bir ilişkiye bırakmasını sağlamıştır. Bu süreçte büyükelçilerin atanması ve karşılıklı ziyaretlerin sunduğu zemin, ilişkilerin kurumsal düzeyde yeniden inşasını hızlandırmıştır. Bu gelişmeler yalnızca ikili ilişkilerin iyileşmesi bağlamında değil aynı zamanda Türkiye'nin bölgesel güvenlik ve ekonomik çıkarlarını bilhassa Doğu Akdeniz, Libya ve Filistin meselelerinde yeniden dengelemeye yönelik çabası olarak da okunmalıdır.

Ekonomik iş birliği, normalleşme sürecinin merkezinde yer almıştır. Türkiye ve Mısır, enerji, savunma sanayi ve ikili ticaretin farklı stratejik sektörlerindeki ortaklıklarını derinleştirme yönünde somut adımlar atmıştır. Ticaret hacminin artırılmasına yönelik imzalanan yeni anlaşmalar, Türkiye'nin ekonomik diplomasi araçlarını etkin bir şekilde kullandığının göstergesidir. Bu bağlamda Türkiye ve Mısır arasındaki ekonomik bağların güçlenmesi, yalnızca ikili ilişkilerde değil her iki ülkenin bölgesel rolünü pekiştirmede de önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Bölgesel güvenlik bağlamında, Libya ve Filistin meseleleri iki ülke arasındaki iş birliğinin sınırdığı başlıca alanlar olmuştur. Libya'da geçmişte farklı tarafları destekleyen Türkiye ve Mısır'ın, 2024'te ortak bir geçiş süreci planı üzerinde uzlaşmaya gayret ettikleri ve bölgedeki krizlere pragmatik bir yaklaşımla çözüm arayışında buldukları gözlemlenmektedir. Ayrıca Filistin meselesinde ortak bir duruş sergileyerek İsrail ile Hamas arasındaki gerginliklerin azaltılmasında kolaylaştırıcı rol üstlenmişlerdir. Bu durum Türkiye ve Mısır'ın bölgesel barış ve istikrarı destekleyen aktörler olarak kendilerini konumlandırmaya çalıştıklarını göstermektedir. Ancak bu iş birliğinin sürdürülebilirliği için karşılıklı güvenin derinleşmesi ve bölgesel meselelerde tutarlılık sağlanması gereklidir. Türkiye ve Mısır'ın normalleşme sürecini stratejik bir ortaklık düzeyine taşıyabilmesi bölgedeki diğer aktörler üzerinde de dönüştürücü bir etki oluşturma potansiyeline sahiptir.

SUDAN İÇ SAVAŞI VE TÜRKİYE'NİN YAKLAŞIMI

2024 yılı, Sudan'da Nisan 2023'te ortaya çıkan ve hâlâ devam eden iç savaşın bölgesel etkilerinin derinleştiği bir dönem olmuştur. Sudan Silahlı

Kuvvetleri ile Hızlı Destek Kuvvetleri (HDK) arasındaki çatışmalar milyonlarca insanı yerinden ederken Türkiye bu krizde insani yardım ve diplomatik destek odaklı bir yaklaşım benimsemiştir. AFAD koordinasyonunda gönderilen insani yardım gemileri, çatışmaların etkilerini hafifletmek için büyük önem taşımaktadır. Aynı zamanda Türkiye, uluslararası platformlarda Sudan'da barışın sağlanması yönünde diplomatik girişimlere destek vermiştir.

Sudan'daki çatışmalar, sadece insani krizlerle sınırlı kalmamış, bölgesel güvenliği de tehdit etmiştir. Türkiye, bu istikrarsızlığın Afrika Boynuzu'na yayılmasını engellemek için bölgesel aktörlerle temaslarını artırmış ve bölgenin istikrarı için aktif bir rol üstlenmiştir. Bu çerçevede Cumhurbaşkanı Erdoğan, 13 Aralık 2024 tarihinde Sudan Egemenlik Konseyi Başkanı Abdulfettah el-Burhan ile gerçekleştirdiği telefon görüşmesinde, Sudan ile Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) arasındaki anlaşmazlıkların çözümünde Türkiye'nin arabuluculuk yapabileceğini ifade etmiştir.

Sudan ordusu, BAE'yi HDK'ye silah ve destek sağlamakla suçlamaktadır ancak BAE bu iddiaları reddetmektedir. Birleşmiş Milletler yaptırım gözlemcileri ise BAE'nin HDK'ye askerî yardımda bulunduğu dair suçlamaları inandırıcı bulmaktadır. Cumhurbaşkanı Erdoğan, Sudan'da barış ve istikrarın sağlanmasının, toprak bütünlüğünün ve egemenliğinin korunmasının ayrıca ülkenin dış müdahalelere maruz kalmamasının Türkiye için temel öncelikler arasında yer aldığını vurgulamıştır. Sudan Egemenlik Konseyi Başkanı Burhan ise Türkiye'nin savaşın sona erdirilmesinde oynayabileceği her türlü rolü memnuniyetle karşıladığını belirtmiş ve Sudan'a daha fazla Türk yatırımı yapılması çağrısında bulunmuş-

tür. Dolayısıyla 2025 yılında Türkiye'nin Sudan krizinin çözümünde güvenilir ve barış yapıcı bir aktör olarak aktif bir diplomasi izlemesi beklenmektedir.

Buradan hareketle Türkiye'nin bu süreçteki insani ve diplomatik girişimleri, Sudan-Türkiye ilişkilerinin gelecekte daha güçlü bir zemine oturmasını sağlayabilir. Özellikle Türkiye'nin Sudan'da savaş sonrası yeniden yapılanma sürecine yönelik yatırımları ve altyapı projeleri, iki ülke arasındaki iş birliğini derinleştirebilecek potansiyele sahiptir.

TÜRKİYE-SOMALİ İLİŞKİLERİ: STRATEJİK ORTAKLIĞIN GÜÇLENMESİ

Türkiye ve Somali arasındaki ilişkiler, 2024 yılında ekonomik, askerî ve diplomatik iş birliği temelinde daha da güçlenmiştir. Şubat 2024'te imzalanan Ekonomik ve Güvenlik Çerçeve Anlaşması, bu ilişkilerin stratejik boyutunu göstermektedir. Türkiye, Somali kara sularında hidrokarbon arama faaliyetlerini başlatmış ve bu kapsamda MTA Oruç Reis Araştırma Gemisi'ni görevlendirmiştir. Bu girişim Türkiye'nin enerji bağımsızlığı hedeflerini desteklerken Somali'nin ekonomik kalkınmasına da katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Askerî iş birliği, Türkiye-Somali ilişkilerinin bir diğer önemli boyutunu oluşturmaktadır. Mogadişu'daki Türk askerî eğitim üssü, Somali ordusunun kapasitesini artırmada kritik bir rol oynamaktadır. Özellikle terörle mücadele alanında iki ülke arasındaki iş birliği hem Somali'deki güvenlik ortamını iyileştirmekte hem de Türkiye'nin bölgedeki etkinliğini artırmaktadır. Bunun yanı sıra Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı

(TİKA) ve diğer Türk kurumlarının Somali'de yürüttüğü sağlık, eğitim ve altyapı projeleri, iki ülke arasındaki kalkınma temelli ilişkilerin derinleşmesini sağlamaktadır.

ANKARA SRECI: SOMALİ-ETİYOPYA ARA BULUCULUĞU

Türkiye'nin 2024 yılı dış politikasında Somali ve Etiyopya arasındaki ihtilafların zmne yönelik Ankara Süreci girişimi, önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye, iki ülke arasındaki sınır anlaşmazlıkları ve siyasi sorunların zmne yönelik ev sahipliği yaptığı toplantılarla tarafsız bir ara bulucu olarak uluslararası alanda takdir toplamıştır. İkinci tur görüşmelerin ardından, taraflar arasında gerilimi azaltmaya yönelik önemli adımlar atılmıştır. nc tur görüşmeleri Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın davetiyle gerçekleşmiş, Somali Devlet Başkanı Hasan şeyh Mahmud ve Etiyopya Başbakanı Abiy Ahmed'le yapılan görüşmelerin ardından basın açıklamasında "ortak kalkınma" vurgusu dikkat çekmiş, nihayetinde imzalanan Ankara Deklarasyonu'yla kayda değer bir ilerleme kaydedilmiştir.

Ankara Süreci; Türkiye'nin yalnızca Afrika Boynuzu'nda değil genel olarak Afrika kıtasındaki diplomatik etkisini artırma hedefini yansıtan bir referans noktalarından biridir. Türkiye, bölgedeki diğer küresel ve bölgesel aktörlerden farklı olarak insani yardım ve kalkınma odaklı bir yaklaşım benimsemektedir. Ancak bu girişimlerin kalıcı başarıya ulaşması için Türkiye'nin uluslararası toplumun desteğini alarak daha geniş bir zm platformu oluşturması önemlidir. Ankara Süreci, Türkiye'nin bölgede sürdürülebilir bir diplomatik varlık oluşturma çabalarının önemli bir parçasıdır. Nitekim 2025 yılının, Türkiye'nin Afrika

Boynuzu ile derinleşen ilişkilerini sürdürülebilir kılmak amacıyla belirli ve spesifik konu başlıklarına odaklanacağı bir sürecin başlanış noktası olması beklenmektedir.

SONUÇ VE DEğerLENDİRME

2024 yılı, Türkiye'nin Kızıldeniz havzası ve Afrika Boynuzu'ndaki çok boyutlu dış politika stratejilerinin belirginleştiği bir dönem olmuştur. Mısır'la normalleşme sürecinin ekonomik ve diplomatik alanlarda oluşturduğu ivme, Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve Kızıldeniz'deki jeopolitik denklemlerini yeniden yapılandırmasına olanak sağlamıştır. Sudan i savaşında insani yardım ve ara buluculuk girişimleri, Türkiye'nin bölgesel krizlerde etkin bir aktör olarak konumunu güçlendirirken Somali ile hidrokarbon arama ve güvenlik iş birliğine dayanan ilişkiler, Türkiye'nin enerji güvenliği ve kalkınma hedeflerine stratejik bir derinlik katmıştır. Ankara Süreci ise Türkiye'nin Somali ve Etiyopya arasındaki gerilimleri azaltarak bölgesel istikrarı destekleme çabalarının diplomatik bir başarı rneği olmuştur.

2025 yılına girerken Türkiye'nin bu kazanımları sürdürülebilir kılmak ve daha geniş bir etki alanı oluşturmak için bölgesel iş birliklerini kurumsallaştırması ve uluslararası aktörlerle ortak hareket alanları geliştirmesi kritik olacaktır. Özellikle Kızıldeniz'in güvenliği ve Afrika Boynuzu'ndaki kalkınma projelerine yönelik uzun vadeli yatırımlar, Türkiye'nin bu bölgedeki stratejik etkinliğini artırmak için temel unsurlar olacaktır. Türkiye'nin insani diplomasi, enerji güvenliği ve ara buluculuk kapasitelerini entegre bir şekilde kullanarak Kızıldeniz havzasındaki varlığını kalıcı hâle getirme potansiyeli 2025 yılının en önemli sınavlarından biri olacaktır. ■

SURİYE'DE GÜVENLİK ALANINDA 2025 YILINDAN BEKLENTİLER

Oytun Orhan

Dr., ORSAM Levant Çalışmaları Koordinatörü

Suriye'de 2024 yılında güvenlik açısından takip edilen ve bu alanı şekillendiren temel meseleler/eğilimler şu şekilde olmuştur:

- Suriye'deki fiili bölünme, egemenlik sorunları ve hukuksal statüsü belirsiz bölgelerin geleceği,
- YPG/PKK ve DEAŞ terör örgütlerinin yarattığı güvenlik riskleri,
- Büyük ölçüde azalmış olsa da Suriye rejimi ve muhalifler arasındaki askerî çatışmalar,
- Suriye'nin güneyindeki otorite boşluğu ve derin ekonomik krizin beslediği askerî istikrarsızlıklar ve toplumsal protestolar,
- Suriye rejiminin güvenlik sektörünün, önemli bir bölümü yabancı olan milis güçlere dayanmasının yarattığı istikrarsızlıklar ve iç çatışmalar,
- Yabancı güçlerin Suriye topraklarında farklı amaçlarla bulunan askerî varlıkları,
- Suriyeli silahlı muhalif gruplar arasında zaman zaman çatışmaya dönüşen rekabet,

2025 yılında Suriye yönetimi açısından temel güvenlik meselesi YPG/PKK bölgelerinin Şam'ın otoritesi altına alınması olacaktır. Bu açıdan Şam yönetiminin elinin daha güçlü olduğu ancak YPG/PKK'nın hem ABD'den aldığı destek sayesinde sahip olduğu askerî kapasite hem de ABD ve Avrupa ülkelerinin vereceği siyasi destek ile olabildiğince merkezden bağımsız bir statü elde etmek için çabalayacağı söylenebilir.

- Suriye'nin doğusunda YPG/PKK otoritesine karşı çıkan Arap aşiretlerin ayaklanmaları ve zaman zaman ortaya çıkan çatışmalar.

2025 yılında Suriye'de güvenlik alanında bu başlıkların nasıl bir seyir izleyebileceği, siyasi çözüm çabalarının bu başlıklara ya da bu konuların siyasi çözüm süreçlerine nasıl etki edebileceğinin takip edilmesi bekleniyordu. Ancak 2024 yılının son ayında Suriye'de beklenmedik bir hız içinde Baas rejimi yıkıldı. Bu değişim ülkede güvenlik alanındaki dinamikleri de kritik bir şekilde etkiledi. Yine de 2025 yılında bahsi geçen bu başlıklar büyük oranda Suriye'nin güvenlik alanındaki temel meseleleri olacaktır. Suriye'de rejim değişikliği ülkedeki güvenlik risklerinin azalmasına imkân sağlayacak bazı güvenlik sorunlarının dönüşerek devam etmesine yol açacaktır. Son olarak Suriye'de yeni dönem bazı yeni güvenlik başlıklarını da ülkenin gündemine sokacaktır.

2024 yılında Suriye'de egemenlik sorunlarına ilişkin iki temel mesele; Suriye rejiminin otoritesi dışında kalan Suriyeli muhalifler ve YPG/PKK'nın kontrolü altındaki bölgelerin statüsü olmuştur. Suriye'de yeni dönem, rejim ile muhalifler denetimindeki bölgelerin tamamının Şam'da kurulan ye-

ni siyasi otoritenin egemenliği altına girmesini sağlamış ve bu açıdan sorun çözülmüştür. YPG/PKK ise Fırat'ın batısında kalan Tel Rıfat ve Münbiç'ten çekilmek durumunda kalmış ancak Fırat'ın batısındaki kontrolünü korumayı başarmıştır. 2025 yılında Suriye yönetimi açısından temel güvenlik meselesi YPG/PKK bölgelerinin Şam'ın otoritesi altına alınması olacaktır. Bu açıdan Şam yönetiminin elinin daha güçlü olduğu ancak YPG/PKK'nın hem ABD'den aldığı destek sayesinde sahip olduğu askerî kapasite hem de ABD ve Avrupa ülkelerinin vereceği siyasi destek ile olabildiğince merkezden bağımsız bir statü elde etmek için çabalayacağı söylenebilir. Türkiye ise bu meselede Şam yönetiminin ülkesinde otoritesini tesis etme çabasına her açıdan destek olacaktır. 2025 yılında bu başlık ile bağlantılı bir diğer güvenlik meselesi, geçmiş yıllarda da var olan YPG/PKK ve Arap aşiretler arasındaki çatışmalar olacaktır. Uzun yıllardır takip edilen bu eğilimin, 2025 yılı içinde Rakka ve Deyez-Zor vilayetlerinde güçlenerek devam etmesi beklenebilir. YPG/PKK'nın ana omurgasını oluşturduğu Suriye Demokratik Güçleri (SDG) yapılanması içindeki silahlı Arap unsurlar gideerek daha fazla Şam yönetimine bağlanabilir, halkın YPG/PKK varlığına dönük protestoları ar-

tabilir. YPG/PKK, Kürt nüfusun yoğun yaşadığı bölgelerde de daha fazla baskıya maruz kalabilir ve bunu aşabilmek için de uzun yıllardır faaliyet ve yaşama hakkı tanımadığı PYD dışı Suriyeli Kürt siyasi partiler ile anlaşmak durumunda kalabilir. Yine bu başlıkla bağlantılı olarak; YPG/PKK ve DEAŞ terör örgütlerinin ülkede güvenlik riski yaratmaya devam edeceği ancak risklerin azalacağı söylenebilir. İlk olarak ülkede güvenlik sektörünün yapılanmasına bağlı olarak otorite boşluğunun azalacağı öngörüsünden hareketle, terör örgütleri kendilerine boş alan bulmakta zorlanacaktır. Ayrıca bu terör örgütlerinin gelir elde etme ve militan devşirme imkânları kısıtlanacaktır. Terör açısından en büyük risk YPG/PKK'nın DEAŞ kartını oynama ihtimalidir. YPG/PKK'nın geleceği büyük oranda DEAŞ tehdidinin varlığına bağlıdır. Dolayısıyla örgüt kendi varlığını korumak için DEAŞ militanlarının tutulduğu hapisaneleri ve DEAŞ militanlarının ailelerinin kaldığı kampları boşaltmayı, bilinçli şekilde güvenlik açıkları yaratarak DEAŞ tehdidini canlı tutmayı tercih edebilir. Bu durum başta Suriye olmak üzere Türkiye ve Irak'ın güvenliği üzerinde ciddi riskler yaratacaktır.

Suriye rejimi ve muhalifler arasındaki sınırlı çatışma dina-

miği ortadan kalkmıştır. Ayrıca Suriyeli muhalifler arasında zaman zaman yaşanan düşük çaplı çatışmalar da söz konusu olmayacaktır. Suriye rejimi güvenlik yapılanması kendiliğinden ortadan kalkmış, rejimi destekleyen yabancı milis unsurlar ülke dışına çıkmıştır. Suriye'nin güneyinde; adam kaçırmaya, suikastlar, askerî araçlara saldırılar şeklinde tezahür eden güvenlik olayları azalacak ya da yaşanmayacaktır. Zira bu yaşananlar, rejim güçleri ile şehir merkezlerinde güvenliği sağlayan eski muhalif güçler arasında devam eden çelişki-den kaynaklanmaktaydı. Ancak bu kısımda bahsedilen güvenlik sorunlarının dönüşerek de olsa risk oluşturmaya devam edeceği söylenebilir. Bu açıdan en kritik mesele yeni Suriye yönetiminin uzun yıllardır rejime karşı mücadele eden değişik silahlı muhalif grupları savunma bakanlığı ve yeni ordu yapılanması altında toplama girişimidir. Bu noktada Heyet Tahrir Şam'ın (HTŞ) diğer silahlı grupların orduya entegrasyon sürecinde benimseyeceği politika ile diğer silahlı muhalif grupların otonom bir pozisyon arayışına girme çabaları gibi tercihler belirleyici olacaktır. Suriye'de devrimin öncülüğünü yapan HTŞ grubunun geçmişte diğer bazı muhalif gruplar ile sorunları da olmuştur. HTŞ'nin diğer grupları tasfiye etme çabaları

Suriye'de devrimin öncülüğünü yapan HTŞ grubunun geçmişte diğer bazı muhalif gruplar ile sorunları da olmuştur. HTŞ'nin diğer grupları tasfiye etme çabaları ya da HTŞ dışındaki grupların ayrıcalıklı statü taleplerinde bulunması, güvenlik alanında ciddi bir istikrarsızlık yaratabilir. Ancak 2024'ün son haftalarında atılan bazı adımlar bu açıdan riskin düşük olduğuna işaret etmektedir.

Suriye'de 2025 yılında güvenlik alanında izlenmesi gereken son dinamik, yabancı güçlerin ülkedeki varlığına ilişkindir. Bu bağlamda en büyük risk unsuru olarak İsrail'in bölgedeki rolü öne çıkmaktadır.

ya da HTŞ dışındaki grupların ayrıcalıklı statü taleplerinde bulunması, güvenlik alanında ciddi bir istikrarsızlık yaratabilir. Ancak 2024'ün son haftalarında atılan bazı adımlar bu açıdan riskin düşük olduğuna işaret etmektedir. Suriye'nin fiili lideri Ahmed Şara, ülkenin önde gelen silahlı gruplarının liderleri ile birkaç kez bir araya gelmiş ve silahlı grupların kendilerini lağvederek Suriye Savunma Bakanlığı ile koordineli şekilde hareket etmesi konusunda anlaşma sağlanmıştır. Bu yaklaşım Şara'nın güvenlik sektörünü bütünleştirme ama bu süreci iş birliği yolu ile yürütme arayışına işaret etmektedir. Bu görüşmelere HTŞ ile eskiden ciddi sorunlar yaşayan grupların da katılmış olması umut vadetmektedir. Suriye rejimi ve muhalifler arasında çatışma dinamiği ise dönüşerek ama çok daha düşük bir seviyede risk oluşturmaya devam edebilir. Bu açıdan en büyük risk Baas rejimi kalıntılarının ülkede istikrarsızlık yaratma potansiyelidir. Baas rejimi kalıntılarının 2024'ün son haftasında Tartus kırsalında Suriye İçişleri Bakanlığı güçlerine dönük saldırısı ilk örnek olarak kayda geçmiştir. Baas rejimini destekleyen yabancı milis unsurlar büyük oranda ülke dışına çıkmıştır ve yeni yönetimin varlığına dönük tehdit oluşturabilecek kapasiteleri söz konusu değildir. Ancak hücre yapılan-

maları yoluyla ülkedeki geçiş sürecini ve istikrarı bozmak isteyebilirler. Bu başlıklar ile bağlantılı ve 2025 yılı içinde yeni bir güvenlik dinamiği olarak takip edilmesi gereken konu ise Baas rejimini destekleyen sınırlı bazı toplumsal kesimlerin yeni yönetime dönük toplumsal ve belki silahlı meydan okumaları olabilir. İlk örnek yine aralık ayının sonunda Lazkiye, Tartus ve Humus vilayetlerinde yaşanmıştır. Ancak bu meydan okuma çok fazla büyümeden sonlanmıştır. Zira Ahmed Şara'nın da ülkedeki Dürzi ve Hristiyan toplumlarının önde gelenleri ile yaptığı görüşmeler, Suriye yönetiminin verdiği mesajlar ve güvenlik birimlerinin şimdiye kadarki uygulamaları toplumsal fay hatlarının istismarına imkân tanımamıştır. Ancak rejim kalıntılarının ve Suriye'de yeni dönemde oyun bozan rol oynamak isteyebilecek İsrail ve İran gibi aktörlerin bu hassasiyetler üzerinden bir istikrarsızlık yaratma çabasının olabileceği söylenebilir.

Suriye'de 2025 yılında güvenlik alanında izlenmesi gereken son dinamik, yabancı güçlerin ülkedeki varlığına ilişkindir. Bu bağlamda en büyük risk unsuru olarak İsrail'in bölgedeki rolü öne çıkmaktadır. İsrail, Suriye'deki geçiş sürecini fırsata dönüştürerek Golan Tepeleri'ndeki işgali genişletmiş,

Suriye'nin stratejik askerî altyapısını ortadan kaldırmaya dönük hava saldırıları serisi gerçekleştirmiştir. İşgalin genişletilmesi İsrail ile Suriye arasında uzun vadeli egemenlik sorunlarını beraberinde getirecektir. Ayrıca saldırıların devam etmesi Şam yönetiminin ülkede otoritesini tesis etme ve birliği sağlama çabalarını zayıflatacaktır. Ülkedeki İran askerî varlığı tamamen çekilmiştir. Suriye rejimini destekleyen diğer dış aktör olan Rusya'nın askerî varlığının geleceği ise belirsizdir. İlk aşamada, Rus askerî güçlerinin Türkiye sınır bölgesi, güney Suriye, Humus ve Halep kırsalı gibi stratejik bölgelerden çekilmek durumunda kaldığı gözlemlenmiştir. 2025 yılının başlangıcı itibarıyla Rusya'nın Suriye'deki askerî varlığı Hmeymim Hava Üssü ve Tartus Deniz Üssü ile sınırlıdır. Suriye'deki Rus üslerinin geleceği Şam ile Moskova arasında yapılacak müzakereler ile belirlenecektir ancak bu konuda Batı'nın alacağı pozisyon da etkili olacaktır. Türkiye'nin Suriye'deki askerî varlığı ise Astana Süreci kapsamında varılan uzlaşlarla oluşturulmuştur. Yeni dönemde Ankara ile Şam arasında güvenlik alanında yakın bir iş birliği tesis edileceği öngörüsünden hareketle, Türkiye'nin askerî varlığının, yeni Suriye yönetiminin sınır güvenliğini sağ-

lama ve terörle mücadelede somut sonuçlar elde etmesinin ardından, kolaylıkla çözüme kavuşturulabilecek bir mesele olduğu ifade edilebilir. Son olarak Suriye'deki ABD askerî varlığının geleceğini; Donald Trump'ın alacağı kararlar, ABD-Türkiye arasında YPG/PKK'nın geleceğine ilişkin yürütülecek müzakereler ve Şam yönetiminin ABD askerî varlığına ilişkin pozisyonu belirleyecektir.

Suriye 2011 yılından bu yana istikrarsızlıklar ve çatışmalar ile gündeme gelen bir ülke olmuştur. Suriye'de krizin sona ermiş olması yeni dönemde daha çok siyasi geçiş çabaları, diplomatik girişimler ve yeniden inşa ve ekonomik kalkınma gibi eğilimleri öne çıkaracaktır. Ancak bu durum yaklaşık 14 yıldır krizlerle baş etmeye çalışan bir ülkede kısa vadede tam istikrarın sağlanabileceği anlamına gelmemelidir. Yine de yazı içinde bahsedildiği üzere, geçmişten kalan güvenlik sorunları açısından risklerin kritik seviyede azaldığı ve tamamen çözümü adına da koşulların daha uygun olduğu söylenebilir. Bu açıdan en önemli fırsat; çok az sayıdaki aktör dışında uluslararası toplum ve bölgesel aktörlerin çok büyük çoğunluğunun Suriye'de gerçek anlamda istikrarı tercih ediyor olmasıdır. ■

KÖRFEZ ÜLKELERİ: NORMALLEŞME, ÇATIŞMA YAKLAŞIMLARI VE 2025 BEKLENTİLERİ

Ramazan Erdağ

Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üni. İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü

israil'in Filistin topraklarını işgali ve Gazze'de gerçekleştirdiği soykırım, dünya siyasetinde 2023 yılının son çeyreği ile 2024 yılını etkileyen en önemli gelişme olmuştur. İsrail'in işgalinin ve saldırılarının Gazze'nin ardından Yemen, Lübnan ve Suriye topraklarına kadar genişlemesi savaşın bölgeye yayılmasını beraberinde getirirken bölge ülkelerinin İsrail'e karşı tavırları da birtakım eleştirileri beraberinde getirdi. Birleşmiş Milletlerin (BM) etkisiz ve işlevsiz kalmasının yanında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başta olmak üzere çoğu batılı ülkenin koşulsuz ve şartsız bir şekilde İsrail'i desteklemeleri malumun ilanıydı. Körfez ülkeleri de dâhil olmak üzere Müslüman ve

Arap ülkelerinin yaşanan soykırım ve vahşet karşısında beklenen ortak tepkiyi gösterememesi, çatışma bölgelerinde soykırım ve vahşete maruz kalan halkların tepkiyle isyan etmesine yol açmıştır. Türkiye, İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) ve Arap Ligi ortaklığında düzenlenen zirveler ve Gazze Temas Grubu vasıtasıyla gerçekleştirilen temaslarda bu hususa özellikle dikkat çekmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Hakan Fidan düzenlenen zirve ve toplantılarda özellikle Gazze başta olmak üzere İsrail'in işgal ve soykırımına uğrayan bölgelerde İslam dünyasının İsrail'e karşı ortak bir tepki

İbrahim Anlaşmalarının genişlemesi, bölge ülkelerinin BAE ve Bahreyn'in ardından İsrail ile ilişkilerini normalleştirme beklenirken 7 Ekim 2023 sonrası İsrail'in Filistin ve Lübnan'daki işgalleri normalleşme süreçlerinin dondurulmasını beraberinde getirdi.

göstermesi ve kolektif bir duruş sergilemesi gerektiğini ısrarla vurgulamıştır. Bu süreçte Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyini (KİK) oluşturan Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Katar, Kuveyt, Bahreyn, Umman İsrail'in işgal ve soykırımı karşısında farklı yaklaşımlar sergilediler. Katar, KİK üyesi ülkeler içerisinde Gazze konusunda en çok öne çıkan ülke oldu. Katar bir taraftan Hamas'a diğer taraftan ateşkes ve esir değişimi görüşmelerine ev sahipliği yaptı. Katar'ın diplomatik rolü çatışmaların sona ermesi ve ateşkesin sağlanması çabalarına önemli katkı sağladı. Ancak İsrail'in BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı Gazze'de ateşkes kararına uymaması ve Hamas Siyasi Büro Şefi İsmail Haniye'ye suikast düzenlemesi Katar ve Mısır'da yürütülen müzakerelerin sonuçsuz kalmasına neden oldu. KİK içerisinde Katar'ın yanı sıra Kuveyt de Filistin'i destekleyen bir tutum sergiledi. Filistin devletinin egemenliğinin tesis edilmesini savunan Kuveyt, bazı Körfez ülkelerinin başlattığı İsrail ile normalleşme sürecine de karşı bir tavır benimsedi.

Körfez ülkelerinin hiçbirinin İsrail ile diplomatik ilişkisi yokken Donald Trump'ın ABD başkanlığı döneminde 15 Eylül 2020'de imzalanan İbrahim Anlaşmaları ile iki Körfez ülkesi BAE ve Bahreyn, İsrail ile diplo-

matik ilişkileri normalleştirme adımı attılar. Anlaşmanın ardından iki ülke ekonomik ve ticari olarak da İsrail ile ilişkileri hızla genişletti. BAE ve Bahreyn'in ardından Suudi Arabistan'ın da İsrail ile normalleşme adımları atması beklenirken ve ilişkiler bu yönde ivme kazanmışken 7 Ekim 2023 tarihi sonrası İsrail'in Gazze'deki işgal ve soykırımı bu süreci önemli ölçüde etkileyerek Suudi Arabistan'ın tutumunda değişikliğe neden oldu. Her ne kadar bu süreçte Suudi Arabistan, bağımsız Filistin Devleti kurulmadan İsrail ile ilişkilerin normalleşmeyeceğini açıklasa da Filistin içerisinde İran'a yakın grup ve aktörler konusunda da mesafeli bir tutum sergilemektedir. 7 Ekim'de yaşanan gelişmelerin, İsrail ile normalleşme sürecini etkilediği ülkelerden biri de Umman oldu. Umman, İsrail'in saldırıları nedeniyle normalleşmeye karşı bir tavır benimsedi.

İbrahim Anlaşmalarının genişlemesi, bölge ülkelerinin BAE ve Bahreyn'in ardından İsrail ile ilişkilerini normalleştirme beklenirken 7 Ekim 2023 sonrası İsrail'in Filistin ve Lübnan'daki işgalleri normalleşme süreçlerinin dondurulmasını beraberinde getirdi. Bununla birlikte Körfez ülkelerinin, İran'ın Filistin, Lübnan, Suriye ve Yemen'de etkili olan grupları üzerinden yürüttüğü bölgesel

nüfuz mücadelesi kapsamında İran ile rekabet içerisinde oldukları da malumdur. Her ne kadar Çin'in ara buluculuğunda Suudi Arabistan'la İran arasında diplomatik ilişkiler yeniden tesis edilse de bu durum rekabet koşullarını ortadan kaldırmış değildir. 2024 sonunda Körfez ülkelerinin çatışma bölgelerine bakışını etkileyen önemli gelişmelerden biri şüphesiz Suriye'de Beşar Esad devrinin sona ermesidir. Muhalif grupların 27 Kasım 2024'te başlattığı ve başkent Şam'ın ele geçirilmesi ile 8 Aralık 2024'te son bulan operasyon neticesinde Suriye'de 61 yıllık Baas rejimi sona erdi ve ülkenin geleceğinin şekillenmesi açısından yeni bir sayfa açıldı.

Suriye'deki yeni dönem bölgedeki dengelerin değişimi açısından da önemli bir kırılma meydana getirdi. İran'ın, Lübnan'ın ardından Suriye sahasında da etkinliğini önemli ölçüde kaybetmesi aktörlerin Suriye sahasındaki pozisyonunu yeniden şekillendirmesine neden oldu. Türkiye, Arap Baharı sonrası Suriye halkına en güçlü desteği sağlayan, sığınmacılara ev sahipliği yapan ülke olurken Esad sonrası dönemde de geçiş yönetimine en güçlü desteği veren ülke oldu. 12 yıl aradan sonra Şam Büyükelçiliğini yeniden açan Türkiye'nin ardından Körfez ülkelerinden Katar da Şam Büyükelçiliğini

açma kararı aldı. Millî İstihbarat Teşkilâtı (MİT) Başkanı İbrahim Kalın'ın Şam ziyaretiyle birlikte yeni yönetim ile ilk teması sağlayan Türkiye, Dışişleri Bakanı Hakan Fidan'ın 22 Aralık'ta başkent Şam'da Suriye'nin yeni yönetiminin lideri Ahmed Şara ile yaptığı görüşme ile diplomatik açıdan dünyada en üst düzey ziyareti de gerçekleştirmiş oldu.

Türkiye'nin Suriye halkına ve geçiş yönetimine sağladığı güçlü destek ülkenin yeniden imarı ve siyasi geleceğinin şekillenmesinde kilit öneme sahiptir. Türkiye'nin rolü bölgenin istikrarı açısından da son derece önemlidir. Suriye'de oluşturulan geçici yönetimin lideri Ahmed Şara yaptığı açıklamada yeni dönemde Suriye'nin hiçbir Arap ya da Körfez ülkesi için tehdit oluşturmayacağını vurgulamıştır. Şara'nın bu mesajı yeni dönemde Suriye'de sağlanacak istikrar ve güven ortamının Körfez ülkeleri açısından da yeni fırsatları beraberinde getirecek bir başlangıç olarak okunabilir. Suriye'de hassas ve kritik bir geçiş süreci yaşanmaktadır. PKK/PYD/YPS/SDG ve DEAŞ terör örgütlerinin ve İsrail'in Suriye'nin toprak bütünlüğüne yönelik tehditleri de öncelikli bir konudur. Suriye'nin egemenliğinin ve bütünlüğünün korunabilmesi için tüm terör örgütlerinin ülkeden te-

Suriye'deki yeni dönem bölgedeki dengelerin değişimi açısından da önemli bir kırılma meydana getirdi. İran'ın, Lübnan'ın ardından Suriye sahasında da etkinliğini önemli ölçüde kaybetmesi aktörlerin Suriye sahasındaki pozisyonunu yeniden şekillendirmesine neden oldu.

mizlenmesi ve İsrail'in Suriye toprakları olan Golan bölgesindeki işgalinin sonlandırılması gerekmektedir.

Her ne kadar 2024 yılı sonunda Suriye için yeni bir sayfa açılmış olsa da İsrail'in başta Gazze olmak üzere bölgede işgal, soykırım ve toprak gaspı tüm hızıyla devam etmektedir. Bu bağlamda 2025'in, İsrail'in işgalleri nedeniyle bölge açısından çatışma riskinin devam edeceği bir yıl olması oldukça muhtemeldir. Bununla birlikte başta Suriye'nin yeniden yapılandırılması ve alt yapısının

oluşturulması olmak üzere olası bir ateşkes sonrası Gazze'nin yeniden imarında Körfez ülkelerinin rol üstlenmesi de gündemde olacaktır. Ayrıca İran'ın bölgedeki yeni pozisyonunun başta BAE ve Suudi Arabistan olmak üzere Körfez ülkelerinin 2025 yılında bölgeye yönelik politikalarının şekillenmesinde etkili olacağı söylenebilir. Bu bağlamda Katar'ın Türkiye ile olan yakın iş birliği öne çıkarken BAE ve Suudi Arabistan başta olmak üzere diğer Körfez ülkelerinin de Türkiye'ye olan iş birliğini geliştirmesi beklenebilir. ■

BAĞDAT-ERBİL İLİŞKİLERİ: 2024'TEN 2025'E TRENDLER

Feyzullah Tuna Aygün
ORSAM Irak Çalışmaları Uzmanı

2

2024 yılı, Bağdat-Erbil ilişkilerinde hem siyasi hem de mali açıdan kritik bir yıl olmuştur. Irak Federal Yüksek Mahkemesi (IFYM) tarafından, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) Parlamentosunun, feshedilmesinin ardından dört kez ertelenen parlamento seçimleri gerçekleştirilmiştir. Ayrıca petrol ihracatı ile bütçe paylaşımı konusundaki derinleşen anlaşmazlıklar, taraflar arasındaki güç dengesini köklü bir şekilde etkilemiştir. Özellikle Bağdat'ın IKBY üzerindeki siyasi ve mali kontrolünü artırma çabaları, Erbil'in bu baskıya karşı koyma stratejilerini yeniden şekillendirmiştir.

Bu dönemde Bağdat'ın IKBY seçimleri üzerinden IKBY siyasetine müdahaleleri ve petrol gelirleri üzerindeki denetimi, Erbil'in mali özerkliğini zayıflatmıştır. Dolayısıyla IKBY'nin iç siyasetinde yeni ayrışmalar ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte Erbil'in Bağdat'a karşı uluslararası aktörlerle iş birliğini artırma çabaları, IKBY'nin özerkliğini koruma yolunda kritik bir unsur olarak öne çıkmıştır. Ancak IKBY içerisindeki aktörlerin de ayrışması, Bağdat'ın güç kazanmasına yol açmıştır. 2024 yılında yaşanan bu gelişmelerin yansımaları ve tarafların stratejik hamleleri, Bağdat ile Erbil ilişkilerinin 2025'teki seyrini şekillendirecektir.

2025 yılında Bağdat, IKBY üzerindeki etkisini artırma stratejisini sürdürmek ve IKBY'nin iç yapısını daha fazla kontrol edebilmek için sahip olduğu kurumsal mekanizmalarını kullanabilir.

IKBY PARLAMENTOSUNUN FESHEDİLMESİ VE SEÇİMLER

IFYM, Mayıs 2023'te IKBY Parlamentosunun görev süresinin uzatılması kararını iptal etmiştir. Böylece görev süresi 2022'de dolan IKBY Parlamentosunun bu tarihten itibaren aldığı kararlar geçersiz sayılmıştır. Ancak IFYM, IKBY Başkanlığı ve hükümetine yeni seçimler yapılana kadar geçici işlerin yürütülmesi talimatını vermiştir. Seçim yasası ile ilgili tartışmaların devam ettiği bir dönemde IKBY Parlamentosunun feshedilmesi başta Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) ve Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) olmak üzere bölgedeki partiler arasındaki ayrışmanın artmasına neden olmuştur.

IKBY'deki aktörler arasındaki ayrışmalar IFYM'nin kararlarıyla daha da derinleşmiştir. IKBY Parlamentosundaki 11 kota sandalyesinin iptal edilmesi, genel sandalye sayısından beş kota sandalyesinin ayrılması ve kota sandalyelerinin vilayetlere dağıtılması yönündeki kararlar, bu ayrışmaya örnek teşkil etmektedir. Bu atmosfer içerisinde IKBY, seçimlere gitmiştir.

2022 yılında yapılması planlanan seçimler, dördüncü kez ertelenmesinin ardından 20 Ekim 2024 tarihinde gerçekleş-

tirilmiştir. Seçimlerden önce IFYM, IKBY Bağımsız Yüksek Seçim ve Referandum Komisyonu (BYSRK) üye atamalarını iptal etmiştir. Bu nedenle seçimler, IKBY BYSRK yerine Irak Bağımsız Yüksek Seçim Komisyonu (IBYSK) tarafından gerçekleştirilmiştir. Seçimlerin IKBY seçim yasası yerine Irak seçim yasası ve federal kurumlar tarafından yapılması, Bağdat'ın Erbil üzerindeki etkisini artırmıştır. Öyle ki Haşdi Şaabi bünyesinde yer alan Babilyon Hareketi, Süleymaniye'deki Hristiyan azınlık kotasını kazanarak IKBY Parlamentosuna girmiştir. Bu durum Haşdi Şaabi'nin ilk kez IKBY Parlamentosunda yer alması nedeniyle özel bir önem taşımaktadır. Zira Haşdi Şaabi grupları, siyasi yakınlıkları nedeniyle Bağdat-Erbil gerilimlerinde genellikle Erbil'e karşı açıklamalarda bulunmaktadır. Bununla birlikte Bağdat tarafından Erbil merkezli azınlık kota sandalyelerinin azaltılması, KDP'nin KYB üzerindeki baskınlığını azaltmıştır. Dolayısıyla Bağdat'ın Erbil üzerindeki etkisini kullanarak IKBY'yi yeniden dizayn etmeye yönelik girişimlerde bulunduğu söylenebilir.

PETROL İHRACATI VE BÜTÇE ANLAŞMAZLIKLARI

Siyasi konuların ötesinde Bağdat-Erbil arasındaki mali

meseleler de 2024 yılında gündem olmuştur. IKBY'nin federal bütçeden alacağı pay ve petrol gelirlerinin paylaşımı konusundaki görüş ayrılıkları, taraflar arasında gerilime neden olmuştur.

Mali meselelerin başında gelen IKBY memur maaşları konusunda Bağdat, Şubat 2024'te IKBY'deki memur ve emekli maaşlarının kamu bankaları tarafından ödenmesi yönünde bir karar almıştır. Ancak IKBY'nin maaş ödenecek kişilerin listesini Bağdat'a teslim etmemesi nedeniyle süreç ilerleyememiştir. Bu durum memur maaşlarının ödenmesinde aksamaların devam etmesine yol açmıştır. Örneğin IKBY'deki ekim maaşları bütçe anlaşmazlığı nedeniyle ancak aralık ayında ödenmeye başlanmıştır. Irak Maliye Bakanlığı, maaş ödemeleri için önceden gönderdiği 761 milyar Irak dinarına (yaklaşık 580 milyon ABD doları) ek olarak Aralık 2024'te 430 milyar Irak dinarı (yaklaşık 326 milyon ABD doları) ayırdığını açıklamasına rağmen ödemelerin gecikmesi Bağdat ile Erbil arasındaki maaş ödeme yöntemi tartışmasından kaynaklanmaktadır. Bağdat, IKBY memur maaşlarını bankalar aracılığıyla ödemeyi tercih etmektedir. Erbil ise bütçenin kendisine teslim edilmesini ve maaşların IKBY tarafından ödenmesini savunmaktadır.

Bir diğer mesele olan petrol ihracatı konusunda, anlaşmazlıkların çözümü için Bağdat ile Erbil arasında çeşitli müzakereler gerçekleştirilmiştir. Buna rağmen 2024 yılında petrol ihracatının devam etmesine yönelik bir çözüme ulaşılamamıştır. Ancak Kasım 2024'te Irak Bakanlar Kurulu, IKBY'deki petrol üretim ve nakliye maliyetlerinin karşılanması amacıyla bütçe tedbirlerini onaylamıştır. Buna göre Erbil'in petrol üretiminde yer alan şirketlere, üretim ve nakliye bedeli olarak varil başına 16 ABD doları fiyat belirlenmiştir. Yapılan anlaşma, petrol akışının başlamasına neden olmamakla birlikte meselenin çözülmesi yönünde atılmış somut bir adımı temsil etmektedir.

BAĞDAT-ERBİL İLİŞKİLERİNDE 2025'TEN BEKLENTİLER

IKBY Parlamentosunun feshinin ardından seçimlerin IBYSK tarafından Irak seçim yasasına göre gerçekleştirilmesi, Bağdat'ın IKBY üzerindeki etkisini artırmıştır. Bağdat'ın 2025 yılında bu trendin devam etmesine yönelik politikalar geliştirmesi beklenmektedir. Federal hükümet, KDP'nin seçim başarısına rağmen kendisine yakın bir pozisyonda olan KYB'yi desteklemeye devam ederek bu etkiyi sürdürebilir. Bu durum KYB'nin Bağdat ile olan ilişkilerini güç-

Siyasi konuların ötesinde Bağdat-Erbil arasındaki mali meseleler de 2024 yılında gündem olmuştur. IKBY'nin federal bütçeden alacağı pay ve petrol gelirlerinin paylaşımı konusundaki görüş ayrılıkları, taraflar arasında gerilime neden olmuştur.

lendirmesine ve IKBY'nin iç siyasi yapısında daha fazla ayrışmanın ortaya çıkmasına yol açabilir. Bu bağlamda IKBY'nin iç konsolidasyon sağlayamaması, Bağdat'ın siyasi etkisini daha etkin bir şekilde kullanmasına olanak tanıyabilir.

2024 yılında petrol ihracatının durması ve bütçe paylaşımında yaşanan anlaşmazlıklar, Erbil'in mali özerkliğini zayıflatan önemli gelişmeler olmuştur. Bağdat, IKBY memur maaşlarını kamu bankaları aracılığıyla doğrudan ödeyerek Erbil üzerindeki mali kontrolünü artırma çabalarını sürdürmüştür. Ancak Erbil'in bu uygulamaya karşı çıkması, maaş ödemelerinde gecikmelerin devam etmesine ve sosyal huzursuzlukların ortaya çıkmasına yol açabilir.

2025 yılında petrol ihracatında çözüm arayışlarının devam etmesi beklenmektedir. Kasım 2024'te yapılan bütçe düzenlemeleri ve varil başına belirlenen üretim maliyetleri, petrol akışının yeniden başlaması için bir temel oluşturabilir. Ancak taraflar arasındaki güvensizlik, müzakerelerin yavaş ilerlemesine yol açmaktadır. Erbil'in mali özerkliğini artırmak amacıyla Bağdat dışında alternatif gelir kaynakları araması, bu alandaki gerilimi daha da artırabilir.

Sonuç olarak 2025 yılında Bağdat'ın IKBY üzerindeki etkisini artırma stratejilerini sürdüreceği söylenebilir. Federal hükümet, IKBY'nin iç yapısını daha fazla kontrol edebilmek için sahip olduğu kurumsal mekanizmaları devreye sokabilir. Bu durum, IKBY'nin siyasi ve mali özerkliğini koruma çabalarını zorlaştırabilir.

Özellikle Bağdat'ın IKBY siyasetindeki varlığının artması, IKBY içinde iç siyaset ve yönetim konularında yeni gerilimlere yol açabilir.

Erbil, Bağdat'ı dengeleyebilmek için bölgesel ve uluslararası düzeyde daha güçlü iş birlikleri geliştirmeyi gündemine alacaktır. Uluslararası aktörlerle enerji projeleri ve ekonomik iş birliklerini artırmak IKBY'nin Bağdat'a karşı daha dirençli bir pozisyon almasını sağlayabilir. Ancak bu tür bir strateji, IKBY'nin iç siyasi konsolidasyonu sağlama gerekliliğini de beraberinde getirmektedir. KDP ve KYB arasındaki ayrışmaların devam etmesi durumunda, bu konsolidasyonun gerçekleşmesi zorlaşabilir. Bununla birlikte KDP ve KYB dışındaki partilerin kurulacak IKBY hükümeti içerisinde yer almayacaklarını açıklamaları, KDP ve KYB'yi zorunlu bir ittifaka itmektir.

2025 yılı Bağdat ile Erbil ilişkilerinde birçok belirsizliğin ve fırsatın şekilleneceği bir yıl olabilir. Bağdat'ın siyasi ve mali kontrolünü artırma çabaları, IKBY'nin özerkliğini sınırlandırabilir. Buna karşılık Erbil'in iç siyasetinde konsolidasyon sağlamaya ve uluslararası aktörlerle iş birliği arayışlarına yönelmesi, bu baskıyı dengelemeye yönelik stratejiler geliştirmesini sağlayabilir. Ancak petrol ihracatı, bütçe paylaşımı ve iç siyasi dengelerdeki sorunların çözülmemesi durumunda, IKBY'de sosyal huzursuzlukların artması ve yönetim krizlerinin derinleşmesi kaçınılmaz hale gelebilir. Bu süreçte tarafların yapacağı hamleler ve geliştireceği stratejiler, Bağdat-Erbil ilişkilerinin geleceğini belirleyecektir. ■

TÜRKİYE'NİN 2024 YILINDAKİ MAĞRİP POLİTİKASI: FIRSATLAR VE SINAMALAR

Salih Kaya

Galatasaray Üniversitesi Doktora Adayı

Türk dış politikasının çok boyutlu ve çok taraflı yapısı, dinamik bir yılını geride bırakırken bu özelliklerinin Mağrip bölgesindeki yansımaları da dikkat çekmiştir. Bölge özelinde 2024 yılı, Avrasya ve Ortadoğu'ya kıyasla daha sakin bir seyir izlenerek uzun vadeli ve stratejik adımların atıldığı bir dönem olmuştur. Bu durumun ortaya çıkmasındaki temel faktör, bölgedeki denge unsurlarının kurumsallaşma yoluna girmesi ve mevcut fay hatlarını etkilemesi

muhtemel adımların henüz olgunlaşma aşamasına ulaşmamış olmasıdır.

Bu bağlamda Türkiye'nin kurgulamak istediği bölgesel mimari, bölgedeki jeopolitik, ekonomik ve enerji dengelerini yakından ilgilendiren bir süreç olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca Türkiye'nin bu ülkelerle ilişkilerini güçlendirme çabaları aynı zamanda güncel stratejik gereklilikler tarafından da şekillenmektedir.

Grafik 1: 2024 Yılında Türkiye-Mağrip İlişkilerinin Boyutları

DİPLOMATİK GİRİŞİMLER

2024 yılında Türkiye, Kuzey Afrika ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirmek amacıyla çeşitli diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Fas ile ilişkiler olumlu seyrini sürdürmüş "Türkiye-Fas Siyasi İstişareleri" 30 Nisan'da Ankara'da gerçekleştirilmiştir. 4 Mayıs'ta Banjul'da düzenlenen İslam Zirvesinde dışişleri bakanları bir araya gelirken aynı ay içerisinde Türkiye Cumhuriyeti Ulaştırma ve Altyapı Bakanı Abdulkadir Uraloğlu, Fas'a resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Haziran ayında Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Alparслан Bayraktar'ın Fas ziyaretiyle ikili ilişkilerde yeni iş birliği alanları gündeme gelmiştir.

Cezayir ve Tunus ile ilişkiler de 2024'te olumlu bir atmosferde sürdürülmüştür. TBMM Dışişleri Komisyonu Başkanı Fuat Oktay, 12-14 Şubat 2024'te Cezayir'e bir ziyaret gerçekleştirerek üst düzey yetkililerle görüşmeler yapmıştır. Tunus ile ilişkiler kapsamında ise Türkiye-Tunus Ortaklık ve Yatırım Forumu, 4-25 Haziran 2024'te Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanı Ömer Bolat'ın Tunus ziyareti sırasında düzenlenmiştir. Tunus'un demokratik geçiş süreci ve ekonomik istikrarı, Türkiye'nin öncelikli gündem maddeleri arasında yer almıştır.

Libya ile ilişkiler, bölgesel istikrar ve ekonomik iş birliği çerçevesinde derinleşmiştir. 7 Şubat'ta Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Hakan Fidan'ın Libya ziyareti, Trablus hükûmetine desteğin yeniden vurgulanması ve enerji iş birliğinin artırılması açısından önemli bir adım olmuştur. Doğu Libya ile ilişkiler de ivme kazanmış, Dışişleri Bakanı Hakan Fidan, 24 Temmuz'da Bingazi'deki Türk Konsoloslğunun yeniden açılacağını duyurmuştur. Bu adımlar, Türkiye'nin Kuzey Afrika'da dengeli ve çok katmanlı bir dış politika stratejisi izlediğini ortaya koymuştur.

GÜVENLİK VE ASKERÎ İLİŞKİLER

2024 yılında Türkiye, Mağrip ülkeleriyle güvenlik ve askerî ilişkilerini derinleştirme ve kurumsallaştırma politikaları izlemiştir. Fas, Batı Sahra'daki bölgesel uyuşmazlıklar bağlamında Türkiye'den silah tedarik etmiş ayrıca 25 Nisan - 30 Mayıs tarihleri arasında İzmir'de düzenlenen Efes-2024 tatbikatına katılım göstermiştir. Bu iş birliği, Fas'ın askerî kapasitesini artırma hedefiyle desteklenmiştir.

Cezayir ile ilişkiler de benzer şekilde gelişmiş, 23-26 Nisan tarihlerinde gerçekleştirilen "Tehlike Altındaki Yolcu Gemisine Yardım-2024" tatbikatı ortak başarıyla tamamlanmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri, Cezayirli muhataplarına arama-kurtarma eğitimi sağlamış ve 10 adet ANKA-S insansız hava aracı Cezayir'e ihraç edilmiştir. Tunus ile ilişkilerde de önemli ilerlemeler kaydedilmiş, 4-15 Kasım tarihleri arasında Phoenix-2024 tatbikatı ortaklaşa icra edilmiştir. Ayrıca Tunus ordusunun modernizasyonu kapsamında ANKA-S insansız hava araçları ve Kirpi zırhlı personel taşıyıcı gibi Türk savunma sanayi ürünlerine ilişkin görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

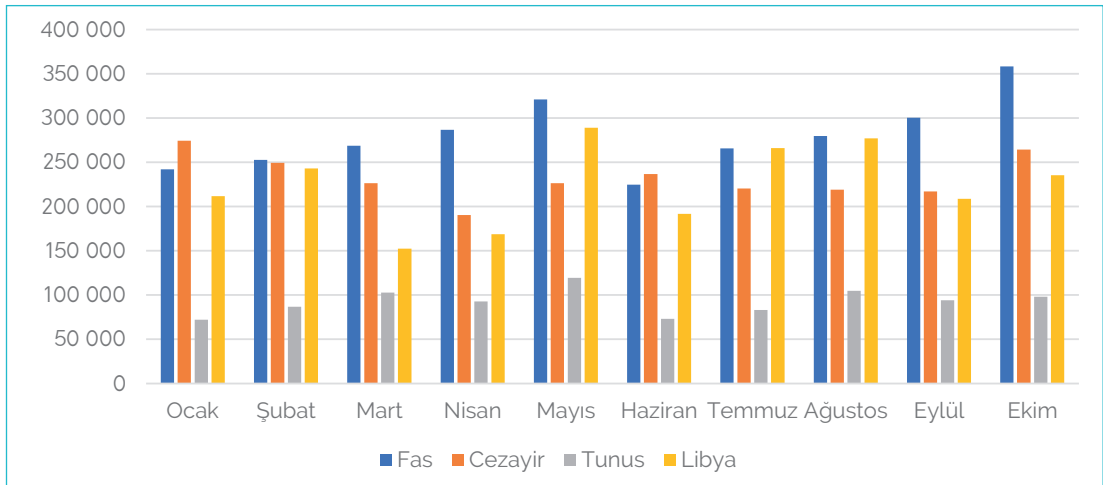
Türkiye'nin Libya'daki askeri varlığı, 2024'te siyasi dengenin ve "göreceli istikrarın" teminatı olarak öne çıkmıştır. 28 Kasım'da Ankara'da düzenlenen "5+5 Ortak Askerî Komisyonu"nda Türkiye'nin denge unsuru rolü vurgulanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Millî Savunma Bakanı Yaşar Güler'in, Libya Genelkurmay Başkanı Orgeneral Muhammed Ali al-Haddad ile yaptığı görüşmelerde, Türk ekipman ve teknik desteği takdir edilmiştir. Bakan Güler'in 13 Aralık 2024 tarihli açıklamasında, Libya'daki nihai çözümün Türkiye'nin katkılarıyla mümkün olduğu belirtilmiştir.

2024 yılı Türkiye'nin Mağrip ülkeleriyle güvenlik ve savunma iş birliğini derinleştirdiği bir yıl olarak öne çıkmıştır. Bu girişimler, bölgesel istikrar ve iş birliği açısından stratejik önem taşımaktadır.

TİCARİ VE EKONOMİK İLİŞKİLER

Türkiye'nin Afrika kıtasıyla ticari ilişkilerinin başlangıç noktası olan Mağrip bölgesi iktisadi açıdan stratejik önemini korumaya 2024'te de devam etmiştir.

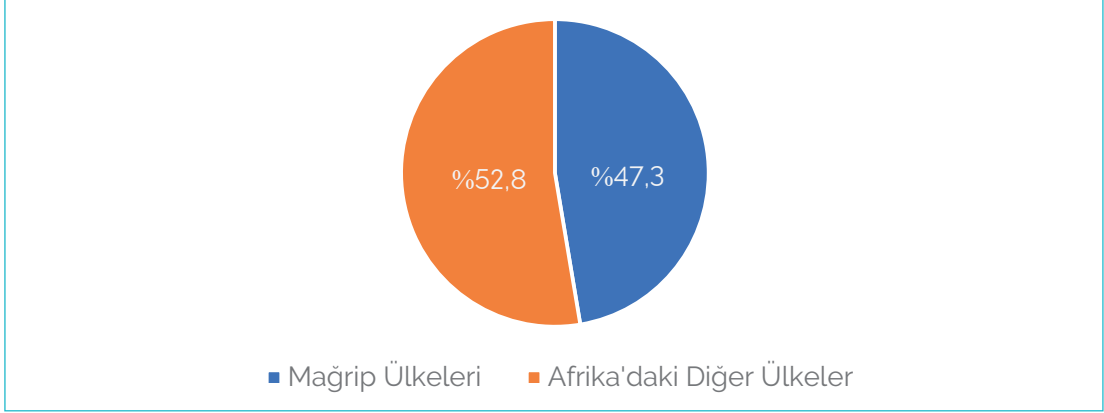
Grafik 2: Aylara Göre Mağrip Ülkelerine Yapılan İhracat, Ocak – Ekim 2024, Bin Dolar (\$)

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)

Grafik-2'de aylara göre Türkiye'nin Mağrip ülkelerine aylara göre ihracat rakamları gösterilmektedir. Türkiye'nin Fas ve Cezayir'e yönelik ihracatı, Tunus ve Cezayir'e oranla pozitif ayrılmış; Fas, bölgede Türkiye'nin birincil ticari ortağı olma konumunu muhafaza etmiştir.

Grafik 3: Türkiye'nin Afrika Ülkelerine İhracatı, Ocak – Ekim 2024, Yüzde (%)

Kaynak: TÜİK

Afrika kıtasında Türkiye'nin ticari ilişkilerinin geleneksel olarak en yoğun olduğu Mağrip bölgesi, 2024'te de mevcut konumunu korumuştur. Söz konusu dönemde Türkiye'nin ihracat sepetinde demir-çelik, makine ve ekipman, tekstil ile plastik ve türevi ürünler ön plana çıkmıştır.

Tablo 1: Türkiye'nin Mağrip Ülkeleriyle Dış Ticaretinde Öne Çıkan Sektörler, 2024

	İhracat	İthalat
Fas	Demir-Çelik	Motorlu Taşıtlar
Cezayir	Makine ve Ekipmanlar	Petrol ve Doğal Gaz
Tunus	Demir-Çelik	Petrol ve Madeni Yağlar
Libya	Tekstil	Demir-Çelik

Kaynak: TÜİK

2024 yılı Türkiye ile Mağrip ülkeleri arasındaki ticari ilişkilerin korunduğu ve yeni iş birliği alanlarının geliştirildiği bir yıl olmuştur. Doğal gaz, LNG, madenler ve enerji alanlarında Fas ve Cezayir ile imzalanan mutabakat zaptları, ekonomik ilişkilerin derinleşmesine katkı sağlamıştır. Türk iş dünyası, Mağrip'teki dinamizmini sürdürmüştür; iş forumları ve fuarlar sayesinde ticaret portföyü genişletilmiştir. Ayrıca Fas ve Tunus ile serbest ticaret mekanizmalarına yönelik sorunlar 2024'te karşılıklı ziyaretlerle çözüme kavuşturulmuş; bu mekanizmaların işlerlik kazanmasıyla ekonomik ilişkiler ivme kazanmıştır.

SOSYO-KÜLTÜREL İLİŞKİLER

2024 yılı Türkiye'nin Mağrip'teki kültür ve sanat alanındaki faaliyetlerinin yoğunlaştığı bir yıl olarak kayıtlara geçmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin sahadaki kültür-sanat etkinliklerini düzenleyen ve koordine eden kurumlar, Maarif Vakfı ve Yunus Emre Enstitüsüdür.

Maarif Vakfı çatısı altında, Türkiye'nin eğitim alanındaki cazibesini artırmak ve Mağrip bölgesindeki öğrencilerin Türkiye'de yükseköğrenimlerini devam ettirmeleri amacıyla Fas ve Cezayir'de öğrenci fuarları düzenlenmiştir. İlaveten yoğun çabalar sonucunda 9 Aralık 2024'te Cezayir Maarif Okulu açılmasına izin veren Cezayir Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi yayımlanmıştır. Bu kararname ile Tunus'un ardından Mağrip'teki ikinci Maarif Okulunun 2025'te Cezayir'de faaliyete geçmesi beklenmektedir. İç savaşın devam ettiği Libya'da ise eğitim alanındaki bağların kuvvetlendirilmesi için 11 Haziran 2024'te Maarif Vakfı Başkan Vekili Ahmet Emre Bilgili, Libya Millî Birlik Hükümeti Teknik ve Mesleki Eğitim Bakanı Yahlif Said el-Sifav'ı ziyaret etmiş ve olası iş birliği imkânları ele alınmıştır.

Yunus Emre Enstitüsü de ilgili dönemde birçok çalışmaya imza atmıştır. Fas özelin-

de Türkçe dersleri verilmeye devam edilmiş, Türk filmlerini Fas halkına tanıtmak amacıyla "Film Günleri" tertip edilmiş ve Türkiye-Fas arasındaki akademik ve sosyo-kültürel bağların geliştirilmesi için konferanslar düzenlenmiştir. Cezayir'de ise Türkiye ve Türkçeye olan ilginin artırılması için "Yaz Okulu" programı tanıtılmış ve 55. Uluslararası Cezayir Fuarı'nda Türkiye tanıtım sunumu gerçekleştirilmiştir. Tunus'ta tiyatro ve sergilerle Türkiye-Tunus ortak tarihi vurgulanmaya çalışılmış; Türkçeye erişimin artırılması için sadece dijital kütüphane değil aynı zamanda görme engelliler için Yunus Emre seçkisi hazırlanmıştır. Libya'da Kültür Bakanı Mabrouka Toghi ile görüşmeler gerçekleştirilmiş ve Yunus Emre Merkezlerinin sayısının artırılması amacıyla faaliyetler yürütülmüştür.

FIRSATLAR VE SINAMALAR

2024 yılında Mağrip bölgesi ve mücavir coğrafyalardaki gelişmeler Türk dış politikası açısından siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel meseleler açısından ilerleme kaydedilmesine zemin hazırlamıştır. 2024'te Türkiye'nin karşısına çıkan en önemli fırsatların başında, Fas ve Cezayir'in değişen Afrika politikaları ve bu politikalar doğrultusunda Türkiye'nin "Afrika Ortaklık Politikası"ndan elde

2024 yılında Mağrip bölgesi ve mücavir coğrafyalardaki gelişmeler Türk dış politikası açısından siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel meseleler açısından ilerleme kaydedilmesine zemin hazırlamıştır. 2024'te Türkiye'nin karşısına çıkan en önemli fırsatların başında, Fas ve Cezayir'in değişen Afrika politikaları ve bu politikalar doğrultusunda Türkiye'nin "Afrika Ortaklık Politikası"ndan elde edebileceği potansiyel kazanımlar gelmektedir.

edebileceği potansiyel kazanımlar gelmektedir.

Türkiye ile dostane ilişkiler içerisinde olan Fas, Moritanya'dan Kamerun'a uzanan geniş bir coğrafyada uluslararası taşımacılık ve telekomünikasyon gibi çeşitli alanlarda yeni girişimlere imza atmış ve özellikle Batı Afrika'nın temsilcisi olma niyetini açıkça göstermiştir. Benzer şekilde Türkiye'nin güçlü ilişkiler geliştirdiği bir diğer devlet olan Cezayir, Nijer'den Angola'ya uzanan kuzey-güney hattındaki ülkelerde madencilik ve fosil kaynaklar alanında stratejik ortaklıklar kurmuştur. Bu iki devletin attığı adımlar, Türkiye'nin Afrika'daki rolünü artırmasının yanı sıra sömürge mirası üzerinden kıta siyasetinde ağırlıkları bulunan Fransa ve Birleşik Krallık'ın nüfuzunu da törpülemiştir. Fas ve Cezayir ile kazan-kazan ilkesi temelinde geliştirilecek iş birlikleri ve stratejik ortaklıklar, Türkiye'nin kıtaya olan ilişkilerinin yapısal olarak gelişmesine büyük katkı sağlama potansiyeli taşımaktadır.

Bölgedeki bir diğer önemli gelişme ise Moritanya ve Sahel bölgesinde keşfedilen doğal gaz ve petrol rezervleridir. Hâlihazırda 88 milyar varil petrol rezervine sahip olan Afrika kıtasındaki potansiyelin neredeyse yarısını barındıran Cezayir ve Libya, Mağrip'in güneyindeki yeni keşiflerle stratejik önemlerini artırmışlardır. Hidrokarbon kaynakları açısından bu iki ülkeye kıyasla daha şanssız bir konumda olan Fas, 2024 yılında enerji alanında önemli adımlar atan bir aktör olarak öne çıkmıştır. Moritanya ve Sahel'deki doğal gazın Avrupa'ya taşınmasında bir köprü vazifesi üstlenmek isteyen Fas'ın bu stratejisi, Türkiye açısından hem büyük fırsatlar hem de bazı sınamalar barındırmaktadır.

Fırsat bağlamında başta TPAO ve BOTAŞ olmak üzere hidrokarbon arama ve sondaj fa-

aliyetlerinde tecrübeli Türk kurumları ile alt-yapı taahhüt projelerinde başarılarıyla bilinen Türk müteahhitlik firmaları için Fas önemli bir potansiyel taşımaktadır. Ancak sınama açısından değerlendirildiğinde Mağrip'te bölgesel entegrasyonun önündeki en büyük engel olan Batı Sahara sorunu yeniden gündeme gelmektedir.

2024 yılında Fas, başta Fransa olmak üzere Avrupalı devletlerle yürüttüğü müzakerelerde, doğal gaz karşılığında Batı Sahara sorunundaki tezlerinin uluslararası arenada kabul görmesini şart koşmuştur. Bu durumun sahadaki yansımaları olarak Fransa, Almanya ve İngiltere'nin Batı Sahara'ya ilişkin pozisyonlarında Fas lehine bir değişim gözlemlenmiştir. Bu noktada Türkiye'nin Batı Sahara konusunda izlediği dengeli ve uluslararası hukuk temelli yaklaşım, taraflar arasında dengeyi korumayı hedeflerken bu meselenin 2025 yılında Türk dış politikası için öncelikli gündem maddelerinden biri olacağı öngörülmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

2024 yılı, Türkiye'nin Mağrip bölgesindeki diplomasi, güvenlik ve ekonomik alanlarda çok boyutlu bir strateji izlediği ve ilişkilerini derinleştirdiği bir yıl olmuştur. Diplomatik girişimler, Fas, Cezayir, Tunus ve Libya ile kurumsal bağların güçlendirilmesine katkı sağlamış; bölgesel istikrarın korunması ve enerji iş birliğinin artırılması yönünde önemli adımlar atılmıştır. Güvenlik alanında ise ortak tatbikatlar, savunma sanayi ürünlerinin ihracı ve askeri iş birliği, Türkiye'nin bölgedeki stratejik rolünü pekiştirmiştir. Ekonomik iş birliklerinde Fas ve Cezayir ile enerji, doğal gaz ve madenler alanındaki mutabakatlar ön plana çıkmış; ticaret portföyü genişletilerek serbest ticaret mekanizmalarındaki sorunlar

çözümüne kavuşturulmuştur. Türkiye'nin kazan-kazan ilkesine dayalı yaklaşımı, ekonomik ve diplomatik bağları güçlendirmiştir.

2025 yılına girerken Türkiye'nin Mağrip bölgesindeki kazanımlarını sürdürülebilir kılmak ve etkinliğini artırmak için stratejik bir vizyon benimsemesi hayati önem taşımaktadır. Bölgesel iş birliklerini kurumsallaştırmak, Türkiye'nin diplomatik ve ekonomik bağlarını daha güçlü bir zemine oturtacak ve bölgedeki istikrarın korunmasına katkı sağlayacaktır. Özellikle enerji güvenliği, altyapı projeleri ve ticari ilişkiler alanlarında Fas ve Cezayir ile geliştirilen iş birliklerinin derinleştirilmesi Türk dış politikası açısından 2025 yılının ana gündem maddeleri arasında yer alacaktır. Tunus ve Libya'da ekonomik ve siyasi istikrarı destekleyecek girişimlerin

sürdürülmesi, sadece bölgenin kalkınmasını olumlu yönde etkilemekle kalmayacak aynı zamanda Türkiye'nin bölgedeki stratejik çıkarlarını da güçlendirecektir. Bunun yanı sıra Türkiye'nin Batı Sahara meselesi gibi bölgesel hassasiyetlerde dengeli ve hukuk temelli bir yaklaşımla meseleleri ele alması, Etiyopya-Somali uyuşmazlığında olduğu gibi Fas-Cezayir ilişkilerinin kolaylaştırılmasını da destekleyecektir. Ayrıca Mağrip siyasetindeki fırsatlar ve bölgenin ekonomik kalkınmaya ilişkin uzun soluklu vizyonu, Türkiye'nin bu bölgelerdeki varlığını kalıcı hâle getirme fırsatını sunmaktadır. Türkiye'nin, bölgedeki ekonomik çıkarlarını uluslararası ortaklıklarla birleştirerek etkin bir güç merkezi olma potansiyelini gerçekleştirmesi, 2025'in hem fırsatlarından hem de sınamalarından biri olacaktır. ■

2025'TE SURİYE'DE BEKLENENLER: SİYASET, EKONOMİ VE DİPLOMASİ

Cengiz Tomar

Prof. Dr.

2

2024'ün son günleri Suriye'de, tıpkı Sovyetler Birliği'nin çöküşü gibi bizim de içerisinde bulunduğumuz uzmanların hiçbirinin tahmin edemediği bir gelişme yaşandı. On üç yıldır devam eden ve son yıllarda görece bir konsolidasyona ulaşmış savaş, muhaliflerin on iki günde Şam'ı ele geçirmesi ile Esad ailesinin yurt dışına kaçmasıyla sona erdi. Suriye'nin batısı tamamen muhalif güçlerin eline geçti. Bunun tek istisnası Suriye'nin doğusunun PYD/YPG/SDG adlarıyla bilinen ve şu ana kadar Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından desteklenen terörist bir grubun elinde olmasıydı. Şüphesiz Suriye'nin evvel emirde ihtiyacı

olan en önemli alan olan güvenlik Suriye'nin batısında görece olarak sağlanmıştı. Aynı şeyi Suriye'nin doğusu için söylemek henüz güçtür ve hâlâ en önemli çatışma riski bu bölgededir. Siyasi açıdan da çeşitli tartışmalara konu olsa da bir geçiş hükûmeti atanmış durumdadır. Tabii demografik yapının tekrar yerli yerine oturması, işgal edilmiş emlak, yeni anayasanın yapım süreci ve olası seçimler için daha uzun bir vade gerekmektedir.

Görece güvenliğin sağlanmasıyla birlikte Suriye'deki yeni yönetimin en önemli problemi altyapı problemleri ve ekonomik zorluklar olacaktır. Savaştan önce zayıf da olsa en

2025 yılında Türk hükümeti, yerel yönetimler, kurumlar ve sivil toplum kuruluşlarının güçlü yapısı ile Suriye halkına yönelik yardım kapasitesi ve iradesi, Suriye halkı açısından nispeten bir rahatlama sağlamaya katkıda bulunabilir.

azından kendi yağıyla kavrulan bir ekonomiye sahip olan Suriye'nin altyapı problemlerinin 2025'te bir nebze de olsa çözülmesi beklenmektedir. Zira zaten savaştan önce oldukça eski ve yorgun bir altyapıya sahip olan Suriye'nin mevcut altyapısı da on üç yıl süren çatışmalar nedeniyle çökmüş durumdadır. Ticaretin ana damarı olan yollar çok yıpranmış ve çağımızda ekonominin olmazsa olmazı iletişim ile internet altyapısı da oldukça eskidir. İdlib'te birkaç yıllık bir yönetim tecrübesi kazanmış olan yeni yönetimin bu noktada en büyük şansı, Suriye ile en uzun sınıra sahip olan Türkiye'nin bu noktadaki başarısı ve gücüdür. 2025 yılında Türk hükümeti, yerel yönetimler, kurumlar ve sivil toplum kuruluşlarının güçlü yapısı ile Suriye halkına yönelik yardım kapasitesi ve iradesi, Suriye halkı açısından nispeten bir rahatlama sağlamaya katkıda bulunabilir.

Yıkıma uğramış şehirler nedeniyle ortaya çıkan en önemli sorunlardan biri olan barınma problemi, deprem tecrübeyle önemli bir birikim kazanmış olan Türkiye'nin desteğiyle birkaç yıl içinde çözüme kavuşturulabilir. Bu noktada en büyük sorun yeterli dış fonların bulunup bulunamamasıdır. Bu noktada yeni yönetimin hem Avrupa Birliği hem de Körfez

ülkelerinden gelecek fonlara ihtiyacı vardır. Bu da mevcut idarenin siyasi pozisyonunu ve davranışlarını etkilemeye adaydır.

Ekonomi için olmazsa olmazlardan birisi siyaset ve güvenlikte olduğu gibi Doğu Suriye'deki problemin çözülmesidir. Zira Batı Suriye'nin ekonomik açıdan kalkınabilmesi su, elektrik, enerji ve tarım kaynaklarına sahip Doğu Suriye'ye bağlıdır. Suriye'de şu an en önemli problemin su, elektrik ve yakıt olduğu hatırlanırsa 2025'te ekonominin düzelmeye başlaması için mutlaka Doğu Suriye'deki problemin çözülmesi gerekmektedir. Özellikle ekonomi ve taşımacılığın en önemli ihtiyacı olan yakıt problemi, bu kaynakların PYD/YPG elinde olması nedeniyle çözülememektedir ve şu anda Lübnan'dan getirilen oldukça pahalı ve yetersiz petrol ürünleri kullanılmaktadır.

2025'te çözülmesi gereken ivedi problemlerden birisi de bankacılık ve finansal sistemin çalıştırılabilmesidir. Zira ekonominin can damarları bankacılık ve finansal piyasalardır. Suriye savaştan önce de çok güvenilir bir bankacılık sistemine sahipti. Suriyeli zenginler ve iş adamları kendi bankalarına güvenemediklerinden paralarının genellikle Lübnan ve dış ülkelerde tutarlardı. Ancak

savaşla birlikte bu iyi kötü işleyen bankacılık sistemi de çöktü. 2008'de 1 ABD doları 50-55 Suriye lirası bandında stabil iken şu an 13.000 Suriye lirası civarındadır. Büyük bir ekonomik daralma ve devalüasyon ekonominin damarlarını tıkamış bulunmaktadır. Piyasada şu anda Türk lirası ve diğer dövizler kullanılabilir. Suriye'de bir Merkez Bankası Başkanı atanmış olmasına rağmen bankacılık sisteminin işleyişi açısından sektörde güçlü bir konuma sahip olan Türkiye'nin mentörlüğüne ihtiyaç duyulmaktadır. Tabii 2025 Suriye'sinde savaştan önce de mevcut olmayan bir kredi kartı sistemi acilen kurulmalıdır. Zira enflasyon ve devalüasyon nedeniyle Suriye halkı en ufak bir alışveriş için destelerce para taşımak zorundadır.

Siyaset ve yönetim açısından bakıldığında Suriye'nin 1963'ten beri Baas yönetimi tarafından yönetiliyor olması ve herhangi bir örgütlü muhalefete izin verilmemesi sebebiyle şu anki yönetimin tek tecrübesi İdlib'tir. Şüphesiz savaş yorgunu bir Suriye'nin idaresi bölgedeki güçleri de düşünürseniz oldukça zordur. Gıda, barınma, sağlık, su, elektrik ve yakıt sorunu gibi çok acil çözülmesi gereken problemler mevcuttur. Suriye'nin maalesef bir mahalli yönetim tecrübesi de

yoktur. Zira mahalli yönetimler de Baas idaresi tarafından atanmakta olup Suriye tabiriyle "ta'ban" (bitap düşmüş) veya "harbân" (berbat) bir durumda bulunmaktaydı. Bu noktada da Türkiye'nin belediyecilik ve STK tecrübelerinin aktarılması ve iş birlikleri yapılması büyük önem taşımaktadır. Bu halkın temel problemlerinin çözülmesini sağlayarak yeni yönetimin halk nazarında güven kazanması açısından çok önemli bir katkı olacaktır. Bu manada Türkiye'de yetişmiş ve Türkçe bilen Suriyelilerin rolü önemli olacaktır. Yoğun diplomasi trafiğine bakıldığında yeni yönetimin 2025 yılında bir tanınma ve meşruiyet sorunu yaşamayaacağı öngörülebilir.

Toplumla yönetim arasında yeni bir mukavelenin veya mutabakatın oluşturulacağı bu dönemde hükümetin, Baas döneminde devlete yabancılaşmış bütün unsurları kapsayıcı bir biçimde oluşturması en önemli meşruiyet kaynağı olacaktır. Bu mutabakat ne kadar geniş tabanlı olursa o kadar başarılı olacaktır. Bu manadaki sinyaller şimdilik olumludur. Bu tür bir yapı çeşitli güçler tarafından yapılabilecek provokasyonları de engelleyecektir. Şu an için erken olmakla birlikte yapılacak anayasanın her türlü etnik, mezhebi ve dini ayrımları bir kenara bırakarak eşit vatan-

Türkiye'nin belediyecilik ve STK tecrübelerinin aktarılması ve iş birlikleri yapılması büyük önem taşımaktadır. Bu halkın temel problemlerinin çözülmesini sağlayarak yeni yönetimin halk nazarında güven kazanması açısından çok önemli bir katkı olacaktır. Bu manada Türkiye'de yetişmiş ve Türkçe bilen Suriyelilerin rolü önemli olacaktır.

daşlık kavramına müstenit olması temenni edilmektedir. Böyle bir anayasa savaştan önce mevcut olan ve savaş esnasında kırılan toplumsal fay hatlarını onarmanın tek yolu olacaktır. Tabii ki yönetimin eski rejimin aksine şeffaf ve yolsuzluklardan uzak kapsayıcı bir süreç yönetebilmesi hem mahalli hem de uluslararası destek açısından önemli olacaktır.

Diplomatik açıdan bakıldığında yeni yönetim şu an için oldukça temkinli ve çok yönlü bir politika izlemektedir. Doğu Suriye'deki problemin çözülmesi ve üniter yapının sağlanması için diplomatik ve rızaya dayalı bir çaba göze çarpmaktadır. Azınlık-

lar ve kadın hakları gibi konularda problem oluşturmamaya çalışılmaktadır. ABD, Avrupa Birliği, Rusya ve Körfez ülkeleri ile diplomatik temaslar devam etmektedir. Şimdilik bütün taraflarla iyi ilişkiler kurmak istenirse de bölgede çıkarları çatışan küresel ve bölgesel güçlerin zaman içerisinde kendi menfaatleri doğrultusunda yapacakları baskılar bu dengeyi bozmaya her zaman imkân verebilir. Suriye'nin üniter yapısı ve Doğu Suriye'deki fiili durum ile ilgili en kritik kararlardan biri Donald Trump yönetiminin 20 Ocak 2025'ten sonra ne yapacağı ile de yakından alakalıdır. Bu konudaki gelişmeler ise önümüzdeki günlerde netlik kazanacaktır. ■

Ankara - TÜRKİYE ORSAM © 2025

Bu çalışmaya ait içeriğın telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi

Adres : Mustafa Kemal Mah. 2128 Sk. No: 3 Çankaya, ANKARA
Telefon : +90 850 888 15 20
Email : info@orsam.org.tr
Fotoğraflar : Anadolu Ajansı (AA)